

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Географічний факультет
Кафедра економічної та соціальної географії

На правах рукопису
УДК 911.3

**ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ В УКРАЇНІ:
РЕГІОНАЛЬНИЙ ТА МІСЬКИЙ ВИМІРИ**

Галузь знань: 10 Природничі науки

Спеціальність: 106 Географія

Освітня програма: Економічна та соціальна географія

Магістерська робота
Студентки 2-го курсу
ОР Магістр
Філімончук Наталії Сергіївна

Науковий керівник:
доктор географічних наук, професор
Мезенцев Костянтин Володимирович

Київ 2024

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Теоретико-методичні засади суспільно-географічного дослідження волонтерського руху	5
1.1. Громадянське суспільство у розвитку регіонів та міст	5
1.2. Волонтерські рухи у світі: від початку і до сьогодні	9
1.3. Роль волонтерських рухів в умовах соціальних потрясінь	16
1.4. Методика дослідження	20
Розділ 2. Регіональні особливості розвитку волонтерського руху в Україні	23
2.1. Особливості волонтерства в Україні	23
2.2. Сплеск волонтерства у 2014 та у 2022 роках	31
2.3. Види волонтерства в Україні	37
2.4. Регіональні відмінності розвитку волонтерського руху в Україні: офіційна статистика та особистісне сприйняття	41
Розділ 3. Проблеми та перспективи волонтерського руху в Україні в контексті регіонального та міського розвитку	51
3.1. Сучасні виклики та проблеми волонтерства в регіонах та містах України	51
3.2. Рекомендації щодо посилення ролі волонтерського руху у формуванні стійких регіонів та міст	56
Висновки	61
Список використаних джерел	63
Додатки	69

ВСТУП

Магістерська робота присвячена вивченню волонтерства як багатоаспектного поняття, яке в суспільно-політичному розрізі має відношення до географії і входить до сфери наукових інтересів суспільної географії. Основний акцент зроблено на дослідженні регіонального розвитку волонтерських рухів в Україні як чинника впливу на розвиток та формування стійких регіонів та міст.

Волонтерство в Україні добре розвинулось з початком війни росії проти України у 2014 році та значно набрало обертів після повномасштабного вторгнення росії на територію Української держави. Наразі волонтерський рух є важливим суб'єктом громадянського суспільства, який має високий рівень довіри серед населення та суттєво впливає на прийняття державних рішень. Аналіз суті, причин, джерел, проявів та ролі волонтерства як способу згуртування суспільства є важливим компонентом вивчення цього суспільно-географічного явища, що в географічному розрізі охоплює весь світ. Волонтерство в Україні частково може відрізнятись від звичних практик волонтерства у світі: це займає більшу кількість часу та є більш відповідальним і стресовим для тих, хто займається волонтерською діяльністю. Всупереч військовій агресії росії проти України постала критична потреба в наданні допомоги захисникам та населенню, постраждалому від війни. Розуміння особливостей розвитку волонтерського руху, його ключових викликів і проблем та пошук шляхів їх вирішення є важливим та актуальним. Дослідження факторів, що впливають на розвиток громадянського суспільства в Україні, розуміння регіональних особливостей розвитку волонтерських рухів, є важливим в контексті формування стійких регіонів та міст.

Об'єктом дослідження є волонтерський рух в Україні як наслідок розвитку спроможного громадянського суспільства.

Предмет дослідження: особливості діяльності громадських та благодійних організацій в Україні, вплив волонтерського руху на формування стійкості регіонів та міст.

Мета роботи полягає в комплексному аналізі діяльності волонтерського руху в Україні на рівні регіонів, аналіз відмінностей та впливу волонтерства на розвиток регіонів та міст, виокремлення ключових потреб та перспектив розвитку волонтерства на найближчі роки.

Завданнями роботи є:

- узагальнити теоретико-методичні засади суспільно-географічного дослідження волонтерського руху.
- висвітлити історичні аспекти та особливості розвитку волонтерських рухів у Світі.
- дослідити розвиток волонтерського руху в різних регіонах України, їх подібні та відмінні риси.
- проаналізувати, які процеси впливають на діяльність волонтерських ініціатив в Україні.
- обґрунтувати, як наявні волонтерські спільноти, присутність всеукраїнських громадських організацій вплине на розвиток волонтерства у регіонах у майбутньому.

В роботі застосовувалось поєднання різних найдоцільніших методів з урахуванням конкретних можливостей кожного з них, зокрема, таких як: історико-географічний, літературний, метод аналізу і синтезу, описовий, аналіз статистичних даних, метод узагальнення, картографічний, метод побудови діаграм, інтерв'ювання тощо.

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, десяти підрозділів, висновків загальним обсягом 62 сторінки, списку використаних джерел (47 найменувань) та п'яти додатків. У роботі вміщено 5 рисунків, серед яких 4 діаграми, розроблені на основі статистичних даних, та карта, створена в програмному середовищі Q-GIS.

Розділ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ

1.1. Громадянське суспільство у розвитку регіонів та міст

Перш ніж говорити про розвиток громадянського суспільства, варто дати чітке його визначення. Як пише О. Матвійчук у своєму дослідженні, *громадянське суспільство* – це сфера суспільних відносин поза сім'єю, державою та бізнесом, де люди об'єднуються для задоволення та/або просування своїх спільних інтересів та відстоювання спільних цінностей [25].

Організація громадянського суспільства (ОГС) – це конкретна громадська або благодійна організація чи волонтерська ініціатива, що є офіційно зареєстрованою та має статус неприбутковості. Організації громадянського суспільства мають такі характерні риси:

- є певною мірою інституціоналізовані;
- існують окремо від влади, мають власне врядування;
- є неприбутковими (не розподіляють дохід між своїми засновниками та членами);
- є волонтерськими, демонструють значний ступінь добровільної участі;
- організація працює на своїх членів та/або на суспільний інтерес.

Організації громадянського суспільства виконують роль надавача послуг та здійснюють громадський моніторинг і контроль. До невидимих (або моральних) функцій можна віднести захист суспільних цінностей та розбудову соціального капіталу (довіра, взаємна підтримка) між членами громади й суспільства [25/].

Дослідження розвитку громадянського суспільства можна розпочинати ще з початку існування Київської Русі, коли існували органи прямого народовладдя – верві та віче, та розвивалося самоврядування у церковних громадах. Пізніше, у

XV – XVIII ст. ми можемо спостерігати розвиток козацького та місцевого самоврядування і формування національно-визвольного руху. Наприкінці XIX – на початку XX ст. розвивається приватна благодійність, спрямована на соціальну підтримку нужденних, розвивається освіта, охорона здоров'я, культура та підтримка українського визвольного руху.

На сучасному етапі вагому роль у розвитку громадянського суспільства України відіграли ряд революцій та протестних рухів, серед яких Революція на граніті 1990 року, Помаранчева революція 2004 року, Революція гідності 2014 року, що розпочиналася з мирних протестів на Євромайдані. Крім того, протести “Україна без кучми” 2000-2001 тощо, вторгнення росії на територію України, окупація частини Донецької та Луганської областей (лютий 2014 року), Повномасштабне вторгнення росії на територію України (лютий 2022 року) тощо.

Ці та інші виклики стали певною мірою так званими рушіями до змін. Якщо дивитись на динаміку розвитку організацій громадянського суспільства, то там можна прослідкувати, що з початку нового тисячоліття спостерігається зростання протестного руху. У 2004 році ми бачимо як починають запроваджуватися консультації з громадськістю та утворюються громадські ради при органах виконавчої влади. Протягом 2005-2010 років лідери ОГС переходять на роботу в органи публічної влади, частково втрачається довіра громадськості до влади та зростає пасивність населення через хаос у владі, особливо у 2008-2009 роках. У 2010-2013 роках ми бачимо, що ухвалюється Стратегія державної політики щодо сприяння розвитку громадянського суспільства, запроваджується низка нових законів та актів з врегулювання правового статусу ОГС. У 2014 році відбулася Революція Гідності, що характеризувалась самоорганізацією населення та розвитком волонтерського руху. В той час змінюється роль громадянського суспільства, яке стало повноцінним і впливовим гравцем у розвитку України, впровадженні нових реформ тощо. У 2015-2016 роках розробляється та ухвалюється Стратегія розвитку громадянського суспільства в

Україні на наступні два роки. З 2017 року ми бачимо стрімке зростання кількості організацій та волонтерських ініціатив, спрямованих на пом'якшення наслідків війни, допомогу людям та розбудову свідомого громадянського суспільства. У 2017 році виникла також і Українська Волонтерська Служба – громадська організація, місією якої є розвиток культури волонтерства та взаємодопомоги в Україні. Організація залучає молодь, проводить навчання з волонтерського менеджменту, комунікацій, фандрейзингу, підтримує вже діючих волонтерів у їх діяльності, а саме: надає можливість звернутися до юриста чи психолога, за необхідності, надає фінансування (міні-гранти) на реалізацію проєктів з допомоги людям у прифронтових громадах, проводить різного виду навчання з безпечного волонтерства та інші.

Після початку повномасштабного вторгнення ми бачимо як майже все населення України повстало разом. Сотні тисяч людей долучились до волонтерської діяльності та почали надавати допомогу там, де це було потрібно найбільше. У 2023 році з певних волонтерських ініціатив утворюються громадські та благодійні організації, що надають допомогу за чітко визначеними напрямками роботи.

“Людина стає громадянином не тоді, коли отримує паспорт, а тоді, коли зона її відповідальності починає охоплювати ширші категорії, ніж вона сама чи її родина” [22]. За результатами соціологічних опитувань в Україні станом на 2013 рік лише близько 8% опитаних відповідали, що вони займалися громадською діяльністю, тобто вкладали свої ресурси, час, навички, гроші тощо для досягнення публічних цілей. Водночас 60% респондентів у великих містах вважали, що відповідальність за ситуацію в країні лежить на них, а не тільки на владі. А за опитуванням, проведеним у січні 2020 року компанією InfoSapiens 32,8% українців зазначили, що вони з певною регулярністю беруть участь у житті своєї громади [47/].

Серед рис громадянського суспільства можна назвати такі:

- взяття відповідальності за ситуацію;

- здатність до самоорганізації;
- здатність незнайомих людей до співпраці;
- вміння будувати мости між різними групами населення;
- горизонтальний характер взаємодії;
- довіра людей до суспільних інституцій;
- готовність протистояти викликам сучасності.

Керуючись даними принципами на підсвідомому та цілком свідомому рівнях, в умовах Революції Гідності, зовнішньої агресії РФ проти України та певної неготовності державних структур ефективно реагувати на виклики, діяти в екстремальних умовах суспільного конфлікту, територіальної анексії та окупації частини української території, громадянське суспільство України продемонструвало вражаючу здатність до консолідації і мобілізації. В короткий термін зуміли створити дієву мережу громадських ініціатив та об'єднань, які взяли на себе вирішення найбільш гострих та невідкладних проблем, з якими українська спільнота не стикалася раніше: різнопланова допомога біженцям з окупованих територій, матеріально-технічне забезпечення військових, збір коштів та продовольства, закупівля медичного обладнання та медикаментів для поранених [23].

У 2016 році найбільша кількість організацій громадянського суспільства були зосереджені в Донецькій області (5275 організацій). Дещо менше – у Львівській (4630 організацій). Київська, Одеська та Дніпропетровська, а також Харківська області теж серед лідерів за кількістю ОГС в Україні. Після повномасштабного вторгнення кількість неприбуткових організацій у розрізі регіонів змінилася. Так, за даними Opendatabot, станом на 8 грудня 2023 року лідерами за кількістю організацій стали місто Київ та Київська область (з сумарною кількістю 35166 організацій), а також Львівська (16333), Дніпропетровська (15386), Одеська (12181) та Харківська області (10422 організації). Дещо менше – Запорізька, Донецька, Івано-Франківська та Вінницька області.

Цьому є різні причини: організації, що діють на підконтрольних територіях Донецької області є активними і зараз, але з посиленням воєнних дій деякі з тих, що утворилися раніше, були релоковані в інші, більш безпечні регіони України, деякі опинились під окупацією та вимушено припинили свою діяльність. Є й інший момент, про який ми вже зазначали, – це питання свободи України, яке постало настільки гостро, що змусило громадян в рази активніше допомагати військовим на фронті та людям, що постраждали внаслідок війни.

1.2. Волонтерські рухи у світі: від початку і до сьогодні

Волонтерство – це добровільна, неприбуткова, суспільно-корисна діяльність, що спрямована на вирішення певних соціальних проблем. Можна сказати, що волонтерство існує досить давно, але більш офіційним його початком прийнято вважати 1859 рік.

Саме 24 червня цього року відбулася найбільша битва Австро-італо-французької війни, неподалік міста Сольферіно в Ломбардії. Через відсутність чіткого плану битва розпалась на три окремі частини – біля Медоле, Сольферіно і Сан Мартіно, що спричинило великі жертви [1]. Швейцарський підприємець і громадський діяч Жан Анрі Дюнан, який у той час був поблизу Сольферіно, став свідком цієї битви. Він був прикро вражений кількістю жертв та стражданнями людей. 23 тисячі поранених, вмираючих та мертвих залишилися на полі бою, і бажаючих та спроможних надати допомогу людей виявилось не так багато. Тоді Жан Анрі Дюнан організував цивільне населення, щоб надати допомогу постраждалим на полі бою. Дуже сильно бракувало базових матеріалів та лікарського обладнання, проте Дюнан організував закупівлю всього необхідного і допоміг створити імпровізовані лікарні. Крім того, завдяки цій ініціативі вдалося домогтися звільненню австрійських лікарів, захоплених французами.

Через деякий час після цих подій Дюнан написав книжку «Спогади про Сольферіно», яка стала передумовою для створення Міжнародного комітету

Червоного Хреста в 1863 році, що добровільно надавав першу медичну допомогу пораненим. Він також розвинув ідею про те, що в майбутньому повинна існувати нейтральна організація для надання допомоги пораненим солдатам. У 1864 році було прийнято першу Женевську конвенцію, яка базувалася на ідеалах Дюнанна як незалежної організації, що займається доглядом за пораненими солдатами.

Волонтерство як добровільна суспільно-корисна діяльність існувала ще задовго до цих подій. Крім того, батько Жана Анрі Дюнанна – Жан Жак Дюнан активно допомагав сиротам та достроково звільненим в'язням, а його мати – Антуанета Дюнан-Колладон працювала з хворими та бідними людьми. Сам Дюнан у свої 18 років приєднався до Женевського товариства надання милостині, а через рік, спільно з друзями заснував «Асоціацію четверга», вільну групу юнаків, яка збиралася для вивчення Біблії та допомоги бідним.

30 листопада 1852 року Дюнан заснував Женевське відділення Християнської асоціації для юнаків (YMCA). Принципи, які він впровадив у цій організації, стали популярними серед активних громадян у багатьох країнах світу, і цей рух поступово охопив різноманітні сфери діяльності: надання допомоги бідним, хворим, сиротам, освітні проекти, боротьба з алкоголізмом. У XIX столітті благодійна діяльність, спрямована на ті ж самі цілі, набула особливого розвитку.

Але важливо зрозуміти, що події 1859 року стали початком великого інституційного руху. Завдяки ініціативі Дюнанна було створено першу організацію міжнародного рівня, яка безоплатно, на добровільних засадах, надавала допомогу усім потребуючим, незалежно від сторони конфлікту чи інших характеристик.

У XIX столітті волонтерство отримує соціальний зміст та визначається як добровільна, неоплачувана діяльність у вільний від основної роботи час, спрямована на надання допомоги іншим. В країнах Західної Європи і США волонтерський рух активно почав розвиватися в XIX столітті як рух "дружніх візитерів", сестер милосердя, самаритян та місіонерів. У 20-ті роки XX століття

з'явилися перші міжнародні робочі табори добровольців та європейські служби добровільної праці. Після Першої світової війни у 1920-ті роки французи і німці, вирішили "краще працювати разом, ніж воювати один проти одного". Ця зумка стала пізніше девізом волонтерського руху [45].

Після завершення Першої світової війни на Європейському континенті з'явилися люди, готові надати допомогу постраждалим у війні. Це призвело до створення перших волонтерських організацій. Зокрема, було засновано Координаційний комітет міжнародної волонтерської служби (CCIVS) під егідою ЮНЕСКО зі штаб-квартирою у Парижі.

У 1920-ті роки у Франції, біля Вердена, був створений перший волонтерський загін, учасники якого склалися з французької та німецької молоді. 152 волонтери безоплатно відновлювали ферми, що були зруйновані війною. При цьому сторона, яка мала інтерес у відновленні, забезпечувала добровільних працівників житлом, харчуванням та медичним страхуванням – цей принцип організації волонтерського руху залишився актуальним і в наш час. З цього моменту розпочала свою діяльність Міжнародна громадська служба, заснована П'єром Сересолем у 1920 році як гуманітарний рух. Принципом її діяльності стало "Не говорити, а діяти" [45].

У Сполучених Штатах Америки волонтерство мало розквіт у 1930-ті роки, коли приблизно 3 мільйони молодих людей приєдналися до різних форм допомоги. Під керівництвом президента Ф. Рузвельта було створено *Civilian Conservation Corps* з метою зменшення безробіття [2].

Пізніше, у 1961 році Президент США Д. Кеннеді започаткував *Peace Corps*, що сприяло подальшому розвитку волонтерства. В Ізраїлі 1970 року було засновано національну цивільну службу для єврейських жінок, які за релігійними вимогами не могли вступати в армію. З 1980-х років у Європі волонтерські організації активно займалися екологічними проєктами. Під керівництвом Президента Б. Клінтона з 1993 року волонтерський рух набув великих розмірів завдяки фінансуванню державою, кількість волонтерів зросла до 35 тисяч до

1996 року. У 1990 році на XI Всесвітній конференції Міжнародної Асоціації добровільних зусиль у Парижі була ухвалена Загальна декларація волонтерів, де були визначені цілі, значення та принципи руху. Нині волонтерські організації функціонують у 80 країнах світу [45].

Навіть розвиток волонтерського руху, створення МКЧХ, підписання Женевської конвенції не зупинили настання світових воєн. Проте, надання допомоги, згуртованість суспільства та небайдужість людей дозволили суттєво пом'якшити наслідки.

Важко уявити існування громадських організацій та благодійності без волонтерів. Завдяки їхній діяльності можливим стає якісний суспільний контроль за діями влади та бізнесу. Згідно з моніторинговим опитуванням громадської думки населення України, проведеним Українським інститутом соціальних досліджень ім. О. Яременка та Центром "Соціальний моніторинг", станом на кінець 2015 року, лідерами громадської довіри були: волонтери (74%), громадські об'єднання (61%) та Збройні Сили України (61%). Для порівняння, баланс довіри-недовіри до основних інститутів державної влади був переважно негативним [20]. У грудні 2023 року довіра українців до волонтерського руху та волонтерів лише зросла. За даними опитування, проведеним у грудні 2023 року Київським міжнародним інститутом соціології, довіру до волонтерів та волонтерського руху висловили 84% українців. Збройним Силам України довіряють 96% громадян, а довіру до президента України висловили 62% українців [18] (додаток Б).

Волонтерський рух існує протягом багатьох століть. Хоча в різних країнах це явище має різні назви – у Ботсвані його називають *merphato*, в Еквадорі – *minga*, в Індонезії – *gotongroyong*, у Руанді – *kwitango*, у Південній Африці – *ubuntu*, у Південній Азії – *shramadana*, – воно є універсальним людським феноменом, який поширений у всіх культурах, на всіх етапах економічного розвитку, серед людей обох статей та різного віку. Волонтерський рух є поширеним у багатьох країнах світу [47].

З моменту виникнення та розвитку волонтерського руху минуло вже 164 роки. За цей час ми можемо спостерігати його значне зростання та розвиток. Станом на сьогодні ми вже бачимо тисячі великих та малих волонтерських ініціатив, громадських чи благодійних організацій, міжнародного, національного та місцевого рівня. Волонтерські організації є важливими структурними елементами. Вони виконують координуючу роль. Ініціативні спільноти людей часто об'єднуються та створюють волонтерські ініціативи, організації, які набувають юридичного статусу та здійснюють свою діяльність як юридичні особи. До організацій долучаються люди, допомагають своїми силами, часом та ресурсами. Також приєднуються благодійники, які готові надавати кошти для важливої суспільно-корисної діяльності. Організаціям більше довіряють і це є більш сильною інституцією, але першопочатковим є наміри людей пожертвувати своїм часом, силами, ресурсами, та допомогти там, де в тому є найбільша потреба.

Як вважають дослідники, волонтерство буде залишатися актуальним доти, доки державні структури не зможуть повністю задовольняти соціальні потреби громадян, поки існуватимуть категорії людей, які потребують допомоги, і ті, хто готовий цю допомогу надати.

Згідно різних джерел, волонтерська діяльність становить від 2 до 5 відсотків ВВП у деяких країнах. В багатьох з них існують давні традиції волонтерства, взаємної допомоги та громадянської активності. Найвищий рівень волонтерства спостерігається в Австрії, Швеції, Нідерландах та Великій Британії, де понад 40 відсотків дорослого населення залучені до волонтерської роботи. У цих країнах внесок волонтерів у національну економіку становить 3-5 відсотків ВВП. Економічний розвиток країни та різні соціальні чинники значно впливають на організацію волонтерської діяльності. Серед найпопулярніших напрямів волонтерства можна виділити такі:

- *соціальна допомога*: волонтери можуть працювати з вразливими групами населення, надаючи підтримку в установах догляду та організовуючи для них певні заходи та програми.

- *екологічне волонтерство*: волонтери можуть брати участь у прибиранні пляжів, парків, лісів або участь у програмах з відновлення екосистем.

- *освітнє волонтерство*: волонтери можуть допомагати в школах, дитячих садках або молодіжних центрах. Вони можуть надавати додаткову підтримку у навчанні, організовувати та проводити освітні заходи та курси.

- *медична допомога*: волонтери можуть працювати у лікарнях, клініках або медичних центрах, надаючи допомогу пацієнтам, підтримуючи медичний персонал або просуюючи здоровий спосіб життя серед населення.

- *гуманітарна допомога*: волонтери можуть брати участь у гуманітарних місіях, допомагаючи постраждалим від природних катастроф, війни або конфліктів, надаючи їм необхідні матеріальні та психологічні ресурси.

Час, який волонтери відводять своїй діяльності, може значно варіюватися від кількох годин на тиждень до повного робочого часу, в залежності від їхніх можливостей та бажання допомагати. Деякі люди волонтерять лише час від часу на конкретні заходи чи проекти, тоді як інші віддають весь свій вільний час волонтерській роботі. За даними U-Report, люди різних вікових груп, доходів і можливостей витрачають від двох тижнів до трьох років життя на волонтерство в різних проектах по всьому світу [14].

Організація Об'єднаних Націй визнає важливу роль волонтерства на міжнародному рівні. З 1968 року Генеральна Асамблея ООН прийняла понад 20 резолюцій, що стосуються волонтерства, включаючи створення Програми волонтерів Організації Об'єднаних Націй (United Nations Volunteer Program, UNV). У 1985 році було запропоновано урядам відзначати 5 грудня як Міжнародний день волонтерів для економічного і соціального розвитку, та проводити заходи з метою привернення уваги до волонтерської діяльності у всіх сферах. У щорічних посланнях з нагоди Дня волонтерів Генеральний секретар

ООН високо оцінює роль волонтерів, незалежно від конкретної сфери їхньої діяльності. З 2018 року Міжнародний день волонтерів приділяє увагу не лише відзначенню волонтерства у всіх його аспектах, але й підкреслює роль волонтерів у будівництві стійких громад [28].

Значущість волонтерства у всьому світі підтверджується його визнанням ООН як безкорисливої суспільно корисної праці, що проводиться на добровільній основі. У своїх резолюціях ООН рекомендує усім країнам враховувати необхідність розвитку волонтерського руху у програмах соціально-економічного розвитку, ліквідувати законодавчі бар'єри, що утруднюють волонтерську діяльність, надавати правовий статус та соціальний захист волонтерам. Щоб підкреслити важливість волонтерської праці та подолати перешкоди, які досі існують перед волонтерським рухом, Європейська Комісія визначила чотири основні цілі Європейського руху волонтерства.:

- зменшення перешкод для волонтерства в ЄС;
- зміцнення волонтерських організацій і покращення якості волонтерства;
- суспільне визнання волонтерської діяльності;
- збільшення обізнаності з її цінностями та важливістю [17].

Завдяки міжнародним програмам та проєктам в тому числі було зроблено вагомий внесок у розвиток волонтерства як у світі загалом, так і в Україні зокрема. Варто серед них відзначити Conservation Volunteers, Appalachian Trail Conference, Inti Wara Yassi, та програми, що спрямовані на розвиток загальної освіти та англійської мови. Добровольці ООН по всьому світу допомагають тим, хто має бажання працювати за кордоном у сферах охорони здоров'я, допомоги постраждалим від катастроф та стихійних лих та іншого.

Агентство з міжнародного розвитку США (USAID) підтримує громадянське суспільство та волонтерську діяльність шляхом створення проєктів для некомерційних та комерційних неурядових організацій. Згідно результатів дослідження USAID, Україна (за виключенням Балтійських країн)

випереджає інші країни пострадянського простору за рівнем розвитку громадянського суспільства.

Введення безвізового режиму з країнами Європи пододало основний бар'єр, який стримував розвиток волонтерства в Україні. Це відкрило можливість легального працевлаштування волонтерів за кордоном, працювати без оплати та набувати цінного досвіду волонтерської роботи. Багато молодих людей вже скористалися цією можливістю, що сприяло активізації обміну волонтерським досвідом [25].

1.3. Роль волонтерських рухів в умовах соціальних потрясінь

Волонтерські рухи відіграють важливу роль в умовах соціальних потрясінь, таких як природні чи техногенні катастрофи, конфлікти, економічні кризи або пандемії. Волонтери можуть швидко відреагувати, мобілізувати зусилля та надати допомогу тим, хто її потребує в тій чи іншій ситуації. Це може бути як надання домедичної та першої психологічної допомоги на місці прильоту ворожої ракети, організація рятувальної операції та пошук зниклих людей, надання гуманітарної допомоги у якості їжі, ліків та речей першої необхідності, тощо.

Як ми бачимо, розвиток волонтерства часто пов'язаний з певними негативними соціальними подіями – переважно це війни, конфлікти, руйнування, спричинені природними катаклізмами. Коли стається щось жахливе і людям терміново потрібна допомога, на допомогу приходять волонтери – звичайні люди, які не є байдужими до чужого горя, і готові пожертвувати свій час, ресурси, докласти зусиль, щоб надати допомогу потребуючим.

Наприклад, після землетрусу в Туреччині та Сирії, що стався 6 лютого 2023 року і мав страшні руйнівні наслідки, тисячі людей зібрались для того, щоб надати допомогу тим, хто її потребує. Люди організували пункти зі збору одягу, ліків, ковдр та інших теплих речей і предметів першої необхідності. Біля кожної

міської адміністрації було організовано пункти зборів для волонтерів, у кожному великому супермаркеті – пункти здачі крові. Тисячі волонтерів в аеропортах чекали на вильоти до місця подій, щоб допомагати безпосередньо там [5].

Волонтерський рух поширений у різних типах країн. У демократичних суспільствах понад 100 країн активно залучають добровольців для реалізації конкретних цілей та завдань, що має важливе значення для "пробудження" в соціумі гуманізму, альтруїзму, відповідальності та допомоги ближньому. Світове волонтерство об'єднане в глобальний світовий рух, до якого приєдналися близько 100 мільйонів дорослих осіб, зокрема 60% жінок та 40% чоловіків, які регулярно працюють у волонтерських організаціях у позаробочий час. У США це становить близько 60% серед жінок, які в середньому волонтерять по 3,4 години на тиждень, та приблизно 50% серед чоловіків (3,6 години на тиждень).

У середньому громадяни Канади віддають волонтерській діяльності 191 годину на рік, що еквівалентно 578 000 робочим місцям з повною зайнятістю. У Франції близько 19% дорослого населення активно волонтерить з організаціями, присвячуючи волонтерству сумарно більше ніж 20 годин на місяць [25].

Волонтерський рух найбільшого поширення набув в США. У роки «Великої депресії», коли 3 мільйони добровільних учасників некомерційних організацій використовувалися для важливої роботи зі збереження довкілля та природних ресурсів, формувалися благодійні організації. На сьогоднішній день надзвичайно позитивним є рівень співпраці державних органів влади з громадськими організаціями і, зокрема, з волонтерськими структурами. Президент Джордж Буш у 2002 році підтримав створення Корпусу Свободи США для координації та підтримки роботи на громадських засадах, а у 2003 році було створено Президентську Раду зі Служби та Громадської Учасності. Наразі функціонує понад 500 волонтерських центрів, а фінансова оцінка волонтерської праці на рік у США становить понад 5300 мільярдів доларів. Діяльність волонтерів приносить суспільний прибуток та внесок у ВВП від 4 до 8%. Крім того, система американського волонтерства передбачає переваги для його дієвих

учасників при трудовому прийнятті, сприяє набуттю репутації та популярності, підвищує їх конкурентоспроможність порівняно з іншими спеціалістами та рівноцінно визнається з загальною трудовою діяльністю.

2011 рік було оголошено Роком волонтерства, а щороку 5 грудня відзначають День волонтера. У Великій Британії волонтерство спрямоване на соціальну роботу, на збереження довкілля; у Франції – на діяльність в місцевих органах влади, в державних установах, органах поліції, посольствах і консульствах; в Німеччині – на добровільну діяльність в лікарнях по догляду за хворими, на роботі з дітьми і молоддю, в будинках для літніх людей, в дитячих закладах, на фермах, лісових господарствах, музеях, притулках для тварин тощо. [43]

Вагому роль у побудові системи надання соціальних та соціально-психологічних послуг у США відіграє використання добровільної допомоги та діяльності добровільних помічників. Історія країни свідчить про важливу роль, яку відіграли жіночі благодійні комітети під час воєнних дій між Північчю і Півднем. Ці комітети формувалися при лікарнях та військових шпиталях, також там створювалися перші агенції, які надавали окремі види соціальної допомоги. Жінки та молодь безкорисливо ділилися своїми знаннями і досвідом з самотніми матерями щодо виховання дітей, та також надавали підтримку самим дітям, що були позбавлені батьківського тепла з тих чи інших причин. Ця історія стала витоком нового і абсолютно унікального соціально-педагогічного явища – волонтерства або добровільного соціального служіння, яке поступово поширилося на всі континенти [47].

Дивлячись на розвиток волонтерських рухів у світі, ми також можемо побачити, що багато з них виникали після певних соціальних потрясінь. Натомість нам добре відомо чимало переломних моментів і в історії нашої держави. В часи пізнього радянського союзу, періоду так званої перебудови, та більше після трагедії на ЧАЕС, соціально активні громадяни виходили на протести. До активізації цих акцій долучався дисидентський рух. Після здобуття

Україною незалежності важливими віхами становлення громадянського суспільства стали кілька великих зрушень: Революція на граніті 1990 року, протести “Україна без кучми” 2000-2001, Помаранчева революція 2004 року, Революція гідності 2014 року, що розпочиналася з мирних протестів на Євромайдані, та ряд інших протестних рухів. В таких ситуаціях часто ми могли спостерігати як люди швидко самоорганізуються та починають діяти. Ці та інші події, хоч і є за своєю природою дещо сумними в історії України, вони допомагали згуртовувати суспільство навколо спільної проблеми та спільної мети, ці події допомогли накопичити ту силу і досвід, які нам знадобилися зараз.

У 2001 році Україна приєдналася до рішення, ухваленого ООН, щодо відзначення Міжнародного року волонтерів, що сприяло популяризації теми волонтерського руху у засобах масової інформації. За оцінками ООН у 2011 році лише 3-4% населення України мали волонтерський досвід, але за дослідженням GfK Ukraine, проведеним у листопаді 2014 року, такий досвід вже був у 23% українців, з яких 9% почали займатися волонтерством з листопада 2013 року. Більшість українців (62%) визнають важливу роль волонтерів у політичних змінах, а 81% респондентів вважають волонтерський рух необхідною складовою громадянського суспільства.

Під час повномасштабного вторгнення росії на територію Української держави майже кожен українець почав допомагати військовим, внутрішньо-переміщеним особам, тим, хто постраждав внаслідок воєнних дій тощо. Українське суспільство одразу мобілізувалось для допомоги один одному. Керівниця програмного відділу в Zagoriy Foundation Л. Раїнчук зазначає, що некомерційний сектор, взагалі дуже оперативно відреагував на війну, а благодійні фонди, які займалися безпосередньо підтримкою армії, почали підготовку ще до моменту вторгнення росії. Наприклад, благодійний фонд «Повернись живим» за добу, з 22 до 23 лютого (2022 року), зібрав 20,5 млн грн. Це більше, ніж за весь 2021 рік. Щодо волонтерства, то за даними від Української Волонтерської Служби за перші місяці повномасштабної війни до волонтерства

долучилось понад 100 тисяч українців. “Якщо раніше волонтерами була лише невелика кількість людей і всі йшли в різні боки, то тепер вони наче домовилися та почали працювати в одному напрямі” [41].

У звіті World Giving Index за 2023 рік зазначається, що Україна за останній рік продемонструвала дуже стрімке зростання в рейтингу. Не настільки стрімко, але все ж підвищити свій рейтинг змогли і такі країни як Франція, Данія, Угорщина, Швеція, Естонія, Чехія. Зростання кількості пожертв пов’язують більше із рівнем задоволеності життям. Від того, як людина сприймає свою поточну життєву ситуацію, залежить ймовірність того, що вона пожертвує гроші. Люди, які позитивно оцінюють своє життя, частіше жертвують свої кошти на благодійність, а одні з найщасливіших країн світу – Швеція, Данія, Нідерланди та Ісландія – увійшли до ТОП-10 з найкращим рівнем пожертвувань коштів.

Також у цьому звіті від CAF Л. Раїнчук, керівниця програмного відділу в Zagoriy Foundation, зазначає, що «починаючи з 2019 року благодійність в Україні помітно зросла, завдяки адвокації, ініціативам зі збору коштів та інструментам, що стимулюють культуру щедрості. Україна також продемонструвала виняткову чуйність і відповідальність у часи кризи, особливо перед обличчям повномасштабного вторгнення Росії. Ці зміни підкреслюють стійкість, співчуття та непохитну відданість українців підтримці тих, хто її потребує, і ставлять Україну в авангард світової філантропічної сцени» [3].

Завдяки тому, що волонтерський рух має здатність швидко реагувати на потреби людей, він став тією частиною, яка отримала найбільшу громадську довіру [22].

1.4. Методика дослідження

Методика – це вчення про особливості застосування окремого методу чи системи методів для розв’язання типового пізнавального завдання [8, с. 84].

Методикою називають сукупність технічних прийомів (методів) і організаційних форм для проведення наукового дослідження.

Головними етапами наукового дослідження є:

- виникнення ідеї, формулювання теми;
- формування мети та завдань дослідження;
- висунення гіпотези, теоретичні дослідження;
- проведення експерименту, узагальнення фактів і результатів;
- аналіз та оформлення наукових досліджень;
- впровадження та визначення ефективності наукових досліджень [46, с. 26].

Для досягнення поставленої мети використовували загальнонаукові принципи. Серед них, найбільшу роль відіграли наступні: системності, історизму та науковості. Реалізація принципів здійснювалася за допомогою застосування наступних методів: зокрема літературний, аналізу і синтезу, історико-географічний, описовий, аналіз статистичних даних, узагальнення, картографічний, побудови діаграм, інтерв'ювання як один з методів збору соціологічної інформації тощо.

За допомогою літературного методу спочатку відбирались та аналізувались літературні джерела, які тією чи іншою мірою стосуються об'єкту дослідження. Завдяки історико-географічного методу було визначено головні тенденції розвитку волонтерських рухів в Україні та країнах Світу, з початку XIX ст і дотепер. Проаналізовано тенденції розвитку волонтерства з початку 1859 року і дотепер.

За допомогою методу аналізу і синтезу вдалося дослідити окремі складові розвитку волонтерського руху як явища, детальніше дослідити роль волонтерства у формуванні громадянського суспільства країни.

Використання описового методу ґрунтувалось на зібраній попередньо інформації та зроблених висновках проведеного загального опису ролі громадянського суспільства та історії розвитку волонтерства у світі. Метод

використовувався як система дослідницьких прийомів задля характеристики волонтерства як різноаспектного поняття з географічною прив'язкою.

Скориставшись методом аналізу статистичних даних було зібрано та проаналізовано значну кількість наявних опитувань та статистичної інформації щодо сучасного стану волонтерства в Україні. Результати аналізу вдалося відобразити за допомогою картографічного методу побудови графіків та діаграм.

Завдяки методу інтерв'ювання вдалося зібрати дані щодо особливостей роботи волонтерських рухів та сприйняття волонтерства у різних регіонах України.

Вибір методів дослідження залежить як від наукового завдання, так і від об'єкта вивчення. Найдоцільнішим є поєднання різних методів з урахуванням конкретних можливостей кожного з них. Також є важливою послідовність використання певних методів та їх доцільність, що і формують методику дослідження.

Розділ 2

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В УКРАЇНІ

2.1. Особливості волонтерства в Україні

Розвиток громадянського суспільства в Україні на сучасному етапі тісно пов'язаний з активізацією громадянських інститутів, які мають ресурси, що відсутні в органів публічної влади та бізнесу. Сотні тисяч людей долучилися до волонтерського руху та допомоги суспільству й державі в організації надання гуманітарної, соціальної, військової та іншої необхідної населенню допомоги. Саме так, від початку повномасштабного військового вторгнення РФ в Україну інститут волонтерства став потужною рушійною силою багатьох суспільних процесів. За різними даними, в Україні до волонтерства були дотичні від 60 % до 80% населення, з яких близько 20–30 % волонтерять на системній основі [40].

За словами В. Пекара, громадського діяча та підприємця, співзасновника Громадянської Платформи Нова Країна, “напрямок руху розвитку України визначає активна меншість, якщо вона організована, але швидкість цього руху залежить від пасивної більшості” [40].

У 2023 році Україна піднялась на друге місце у World Giving Index – світовому рейтингу благодійності який щорічно проводить Charities Aid Foundation. Як ми вже зазначали у попередніх розділах, протягом досить короткого періоду часу Україна демонструвала стрімке зростання в даному рейтингу: у 2010 році Україна була лише на 150-й сходинці World Giving Index (тоді лише 5 % населення України долучилося до волонтерської роботи), у 2018 році ми були на 81 місці, у 2021 – на 20, а у 2023 – піднялись на 2 сходинку [3]. Даний рейтинг рахується за такими трьома критеріями: кількість людей, які

донатять; кількість людей, які допомагають незнайомцям; кількість людей, які волонтерять з організаціями.

Таке зростання показника пов'язане з розвитком громадянського суспільства в Україні, розвитком незалежних медіа, та розуміння необхідності суспільства реагувати і пом'якшувати наслідки цих викликів. Серед викликів ми розглядаємо Революцію Гідності 2014 року, окупацію Кримського Півострова та початок війни Росії проти України, пандемія коронавірусної хвороби 2019 спричинена SARS-CoV-2, і початок повномасштабного вторгнення Росії проти України у лютому 2022 року. Всупереч цим та іншим подіям активне суспільство України самоорганізовувалось та шукало шляхи виходу з ситуації. Наслідком цього стали значна кількість волонтерських ініціатив та організацій, які розпочинали свою діяльність як спільнота ініціативних людей, друзів, та згодом перетворилися у потужні волонтерські організації.

Наприклад, Громадська організація «Будуємо Україну Разом» виникла ще у 2014 році як волонтерська акція з відновлення будинків, що були знищені або зруйновані війною Росії проти України. Наразі це потужна та ефективна організація, що проводить табори з відновлення, різноманітні волонтерські акції, має свої осередки у різних містах України та налічує близько 6300 волонтерів та волонтерок, а також 58 офіційних членів та членкинь, що діють від імені організації. Крім того, БУР, спільно з командою Prometheus запустили онлайн-курс з проєктного менеджменту. ГО «БУР» не лише відбудовують будинки, вони будують Україну, через спілкування, спільну роботу та взаємодопомогу [12].

Благодійниа Організація «Starenki» – вони починали свою роботу з волонтерського проєкту у 2015 році і пройшли довгий шлях розвитку до системного фонду, який надає допомогу самотнім літнім людям у 10 областях України. БО «Starenki» допомагає людям літнього віку продуктивними наборами та ліками, надає психологічну підтримку через спілкування з волонтерами. Організація також працює над тим, щоб формувати відповідальне ставлення молодого покоління українців до старості [13].

Українська Волонтерська Служба – організація, що з 2017 року розвиває культуру волонтерства та взаємодопомоги в Україні. Зокрема пріоритетними напрямками організації є надання підтримки, навчання та підсилення волонтерів з великих і малих міст. Крім того, Українська Волонтерська Служба підтримує мережу волонтерів, які працюють на прифронтових, тимчасово окупованих та звільнених територіях України [26].

Законом України передбачено, що «волонтерами можуть стати громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які є дієздатними. Неповнолітні особи здійснюють волонтерську діяльність за згодою батьків (усиновлювачів), прийомних батьків, батьків-вихователів або піклувальника» [36].

15 серпня 2022 року Верховною Радою України було внесено зміни до Закону України «Про волонтерську діяльність», а зокрема, доповнено такими абзацами:

«Органи державної влади та місцевого самоврядування, їх посадові особи забезпечують сприятливі умови для здійснення волонтерської діяльності, підвищення суспільного престижу такої діяльності та створення передумов для її розвитку, підтримки та заохочення діяльності волонтерів в Україні. Державна підтримка волонтерської діяльності може здійснюватися шляхом:

- надання правової, організаційної, методичної, інформаційної допомоги волонтерам, організаціям та установам, що залучають волонтерів до провадження волонтерської діяльності на території України;
- розроблення та імплементації загальнодержавних цільових програм з підтримки розвитку волонтерства;
- надання інших видів державної підтримки відповідно до законодавства» [35/].

За різними даними, кількість зареєстрованих організацій громадянського суспільства (ОГС) в Україні у 2016 році становила близько 250 000. Найбільшу частку, серед них, становили Неурядові організації (НУО), близько 70-75 тисяч

організацій. Їх можна назвати громадськими організаціями, що за своєю суттю є добровільними організаціями, формальними об'єднаннями людей фізичних осіб, що служать суспільним інтересам. Серед таких можна назвати, наприклад, молодіжні та волонтерські організації, групи захисту інтересів людей з обмеженими можливостями, допомога ветеранам війни тощо, різні аналітичні центри, правозахисні організації та такі, що спеціалізуються на темі захисту довкілля тощо.

Неприбутковими організаціями є юридичні особи, основною метою діяльності яких є не одержання прибутку, а провадження благодійної діяльності або ж надання просвітницьких, культурних та інших подібних послуг для суспільних потреб, якщо при виконанні таких завдань не виникає отримання прибутку. До неприбуткових установ можна відносити, зокрема, органи державної влади та місцевого самоврядування [33]. У той же час, індивідуальне волонтерство та волонтерство в складі ініціативних груп мають свої переваги. Такий формат організації волонтерської діяльності часто виявляється більш ефективним, особливо коли потрібно швидко вирішувати проблеми та реагувати на термінові запити. Наприклад, індивідуальне волонтерство стало ключовим для надання підтримки військовим на початкових етапах повномасштабного вторгнення РФ в Україну. [40]

Однією з ключових проблем громадських організацій є задоволення потреб відповідних цільових груп. Після Євромайдану їхня здатність до адвокації значно зросла, оскільки громадянське суспільство послідовно підтримує та захищає реформи в Україні, що змушує парламент і уряд країни їх активно впроваджувати.

Вартує уваги значний внесок у волонтерство українських громадян, які використовують у своїй діяльності комп'ютерні технології. Воєнні дії на Сході України дали поштовх до перепрофілювання діяльності ІТ-волонтерів, що стали розроблювати електронні планшети для артилеристів, автоматизувати армійські системи зв'язку, створювати безпілотні літальні апарати та ін. [22].

Програма Корпусу миру в Україні є одним із найбільш вагомих прикладів міжнародного досвіду. Програма започаткована згідно з Угодою між Урядом України і Урядом Сполучених Штатів Америки від 6 травня 1992 року. Корпус миру США – це незалежне неполітичне, нерелігійне й неприбуткове агентство виконавчої гілки Уряду Сполучених Штатів. Корпус Миру було засновано за президента США Джона Кеннеді у 1961 році за-для зміцнення миру та дружби між людьми різних національностей і культур. Нині діяльність Корпусу Миру можна побачити у понад 60 країнах світу – на Європейському та Азійському континенті, у Латинській Америці, Африці та Тихоокеанському регіоні.

Упродовж останніх 60 років Корпус миру активно надає технічну допомогу через впровадження різноманітних програм у галузі освіти, розвитку громад, підтримки бізнесу, охорони навколишнього середовища, аграрного сектору, медицини та молодіжних ініціатив. Універсальна місія Корпусу миру – зміцнення миру та дружби у світі. Цілі організації в Україні:

- допомога громадянам України шляхом надання компетентних спеціалістів для задоволення наявних потреб у технічній кваліфікації;
- сприяння кращому розумінню американців українцями;
- сприяння кращому розумінню українців американцями [39].

У 1993 році в Україні було розроблено «Програму волонтерів ООН» з метою заохочення участі населення у діяльності організації. Саме тоді вже активно здійснювалася підготовка волонтерів до реалізації різних вузькоспеціалізованих програм, а саме: для роботи з безпритульними, соціально-педагогічна підтримка дітей та молоді з особливими потребами, консультування у службі «Телефон Довіри», просвітницька профілактична діяльність з найгостріших проблем – наркозалежності, ВІЛ/СНІДу, тютюнопаління, зловживання алкоголем тощо. Ця та інша допомога була суттєвим підсиленням для соціальних педагогів та соціальних працівників [38].

У 1998 році був створений Всеукраїнський громадський центр «Волонтер». Заслужують на увагу зусилля Центру в об'єднанні різних секторів українського

суспільства для залучення уваги щодо досягнень та проблем волонтерського руху в Україні [11]. Після того, утворювались також і інші громадські організації, що були спрямовані на розвиток молоді та вирішення або пом'якшення різних соціально-економічних проблем різного рівня в Україні.

З моменту російського вторгнення в Україну у 2014 році значна кількість організацій активно залучає волонтерів для надання допомоги українській армії та іншим військовим формуванням, включаючи добровольчі, а також людям, що постраждали внаслідок воєнних дій. Основні напрями волонтерської діяльності на той час включали надання допомоги соціально вразливим групам населення та організацію благоустрою громадського простору. Волонтерська допомога зумовлювалася гострими потребами врятувати життя людей, підтримати бійців української армії, допомогти вимушеним переселенцям із зони конфлікту. Мобілізація ресурсів громадянського суспільства в Україні була реалізована саме через волонтерство у зв'язку із зовнішньою загрозою втрати територіальної цілісності української держави. Уряди у більш ніж 80 країнах, у тому числі і в найбільш розвинених, сприяють розвитку національного волонтерського руху, розглядаючи його як ефективний інструмент розвитку суспільства. Волонтерський рух має глобальний характер, а Україна привносить у нього гідну інноваційність [29, с. 27].

Особливий розвиток волонтерський напрям в Україні отримав у 2022 році, після повномасштабного вторгнення росії в Україну. Це стало найбільшим поштовхом для розвитку волонтерського руху не тільки в період війни та для забезпечення актуальних потреб, пов'язаних з війною, але й для забезпечення післявоєнного відновлення та розвитку України.

За даними Опендатаботу, станом на 11 грудня 2023 року, кількість Благодійних організацій зросла на 74% від початку повномасштабного вторгнення [11] (рис. 1). Наразі, в розрізі регіонів, найбільшу кількість неприбуткових організацій ми можемо спостерігати у Києві та Київській області, у Львівській та Дніпропетровській, а також в Одеській та Харківській областях

України. Трохи менше у Запорізькій, Донецькій, Івано-Франківській та Вінницькій, і порівняно однакова кількість НУО зареєстровані в інших регіонах України (рис. 2).

Топ неприбуткових організацій (станом на 8 грудня 2023 року)

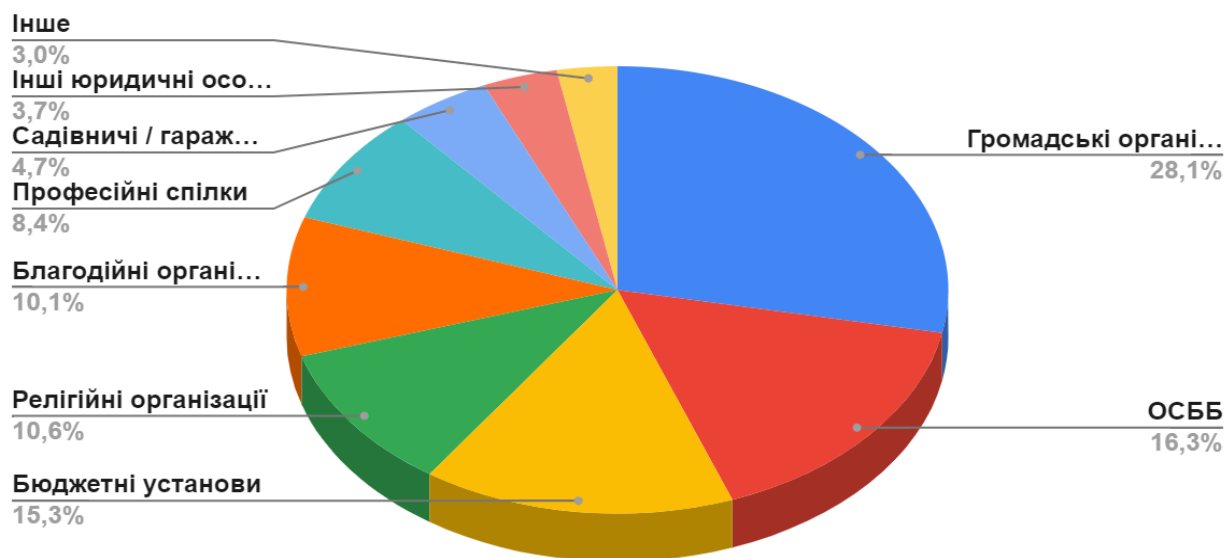

Рис. 2.1. Структура неприбуткових організацій, 2023 р.

(за даними opendatabot [7])

Така активність громадян пов'язана з кризовими явищами всередині країни і зовнішніми впливами, які поставили під загрозу існування України як національної держави, що було сприйнято громадянами як особистий виклик і загрозу їх самоідентифікації [23, с. 36.].

В сучасному громадянському суспільстві організація роботи волонтерів у державних і громадських організаціях стала більш продуктивною та вдосконаленою. Виникли нові виклики у сфері менеджменту волонтерських програм, і активно впроваджуються механізми привертання добровольців до різних сфер громадської діяльності. Волонтерські об'єднання виконують роль посередника між державою та широким загалом населення, забезпечуючи

- становлення волонтерських структур, як організацій громадянського суспільства, професійно задовольняють певні потреби;
- прихід багатьох волонтерів не з структур громадянського суспільства, а з різних сфер професійної діяльності, зокрема, ІТ-технологій, підприємництва тощо;
- певна «вимушеність» волонтерських ініціатив – наслідок недостатньої ефективності державних інститутів або обмеженості ресурсів держави.

Волонтерський рух в Україні на сучасному етапі є проявом певної зрілості громадянського суспільства, доповнює функції державних органів, сприяє стабілізації і регулюванню суспільних відносин в умовах децентралізації [40].

2.2. Сплески волонтерства в Україні

Згідно з дослідженням «Благодійність очима українців»[8], у мирний час до волонтерства долучались лише 5% дорослого населення. Суспільство дуже активізувалось у 2014 та у 2022 роках. За даними опитуванні від КМІС [31] 63% респондентів зазначали, що за останні 12 місяців особисто перераховували гроші волонтерам та благодійним організаціям, які допомагають ЗСУ. Кожен другий респондент (51%) надавав допомогу внутрішньо переміщеним особам у вигляді грошей, одягу, продуктів харчування або інших предметів. Кожен четвертий українець (26%) брав участь у виготовленні засобів для ЗСУ, таких як плетення сіток, ремонт техніки/обладнання, або 3D-друк запчастин для дронів. 23% брали участь у різних благодійних акціях для підтримки ЗСУ та постраждалих від війни. А 13% зазначають, що за останні 12 місяців безпосередньо займалися волонтерською роботою в лікуванні та забезпеченні воїнів ЗСУ. Це говорить про те, що у разі загрози суспільство готове включатись та діяти. Саме з волонтерських ініціатив вирости великі організації, які стабільно та якісно працюють уже понад вісім років: «Донбас СОС», «Армія СОС», «Госпітальєри»,

«Повернись живим» та інші. Волонтерство в Україні існує ще з початку 1990-х років, а офіційно його визнано Постановою Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 року № 1895 «Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг».

За різними даними, волонтерство в Україні, у більш сучасному його вигляді, існує понад 100 років. Першими волонтерами були представники Червоного Хреста, який організовував добровільний запис у сестри милосердя для роботи в шпиталях та лікарнях для бідних. На початку 90-х років ХХ століття в Україні було створено службу під назвою «Телефон Довіри». На службі підтримки працювала одна з волонтерок, у якої ми брали інтерв'ю. Починаючи з 1992 року розвивається мережа соціальних служб для молоді. Прагнучи жити у незалежній, самостійній державі український народ отримав можливість утвердити себе серед розвинутих цивілізованих країн світу. Поступово ми бачимо розвиток демократичного громадянського суспільства, про що, зокрема, свідчить поява великої кількості сучасних неурядових організацій.

Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 2001 року проголошує цей період Міжнародним роком волонтерів, маючи на меті підвищення усвідомлення громадськості щодо важливості волонтерської діяльності, сприяння їй та розвиток мережі обміну інформацією про волонтерство. Вона закликає до співпраці громадських організацій, держави та приватних осіб для досягнення цих цілей. Україна також приєдналася до цієї ініціативи, і 22 березня 2001 року Президент України підписав розпорядження про проведення Міжнародного року волонтерів в країні. Ці заходи свідчать про зростання популярності волонтерства та відображають появу багатьох організацій в Україні, що спеціалізуються на залученні, навчанні та розвитку волонтерської діяльності.

Як зазначає Головка, у своєму дослідженні [15/], процес становлення і розвитку волонтерства в Україні можна поділити на декілька етапів:

- I етап (1991–2010 рр.) – зародження і поступовий розвиток волонтерства в Україні;

- II етап (2011–2012 рр.) – піднесення волонтерського руху, спричинене проведенням в Україні частини матчів Чемпіонату Європи з футболу;
- III етап (кінець 2013 р. – 2017 р.) – перетворення волонтерського руху в Україні на інститут громадянського суспільства;
- IV етап (з 24 лютого 2022 р. і дотепер) – активізація волонтерського руху, спричинена повномасштабним військовим вторгненням РФ в Україну.

У Незалежній Україні волонтерство з'являється як вже невід'ємний атрибут демократичного суспільства. У той час волонтерська діяльність поки що не впливає на суспільний розвиток і державні процеси. Серед напрямів, волонтерства на першому етапі його розвитку в Україні, можна виокремити такі: допомога літнім людям, допомога хворим та нужденним, організація і проведення невеликих екологічних акцій, діяльність в межах релігійних спільнот, участь у кількох міжнародних волонтерських програмах. Відбувається запозичення міжнародного досвіду волонтерства та його адаптація в реаліях України. У 2003 р. Кабінетом Міністрів України було видано розпорядження «Про утворення Координаційної ради з питань розвитку та підтримки волонтерського руху» [37].

У 2012 році в Україні було проведено частини матчів Чемпіонату Європи з футболу. Можна впевнено сказати, що залучення волонтерів для допомоги в організації чемпіонату було першим в історії України досвідом організації посправжньому масової події. Організація роботи волонтерів відбувалась згідно усталених світових традицій та ретельної підготовки. За рік до цього, у 2011 році ухвалюється закон щодо волонтерської діяльності, про який ми вже говорили раніше [36].

У 2014 році відбувається Євромайдан, тисячі людей виходять, щоб висловити свій протест діям тодішнього уряду. «Спочатку була спроба розгону студентів та їх жорстоке побиття міліцією над ранок 30 листопада. Далі – спроба

повторного нічного розгону Майдану 11 грудня. Після цього Майдан-мітинг трансформувався у Майдан-січ – острівну укріплену фортецю в центрі міста, з власною системою врядування, що мала свої постійні функції: від безпеки до вивезення сміття. Для тисяч українців, які вимагали визнання власної суб'єктності і для кого держава асоціювалася із загрозою та інструментом насилля, Майдан став простором безпеки. Там діяв новий «суспільний договір» [22]. В цей період можна говорити про перехід волонтерського руху на якісно новий, вищий рівень. 2014 рік став каталізатором швидкого виникнення і поширення в Україні явищ, що притаманні громадянському суспільству. Ми можемо спостерігати становлення і розвиток нових різноманітних форм і напрямів волонтерської діяльності: допомога ЗСУ і добровольчим батальйонам, пошук загиблих і зниклих безвісти людей, допомога ВПО тощо. Волонтерство в Україні стає новою формою громадянської активності. Інституалізація волонтерської діяльності, а також поліпшення її правової бази є важливими кроками у цьому напрямку. Законодавство регулює діяльність волонтерських організацій, надаючи їм більше прав та створюючи сприятливі умови для розвитку. Це сприяє збільшенню числа волонтерів, а також підвищенню ефективності їхньої роботи на благо суспільства [15].

Зростання активності волонтерського руху в Україні було спричинене двома ключовими факторами. По-перше, внутрішньополітична криза, яка призвела до дисбалансу в системі державного управління, недостатності якісних управлінських рішень і обмежених ресурсів. По-друге, зовнішня агресія, що ще більше поглибила нерівновагу між здатністю держави ефективно функціонувати і задовольняти потреби громадян. Ці кризові процеси порушували існування України як національної держави, що було відчутно громадянами як особистий виклик і загрозу їх ідентичності [16].

Починаючи з осені 2014 року волонтерський рух почав тісно співпрацювати з Міністерством оборони України. Там створили раду волонтерів. З того часу представників волонтерських організацій залучено до різних видів

забезпечення (медичне, речове, харчове). Дехто з них наразі працює в відділах Міністерства оборони України та відповідальні за постачання всього необхідного Збройним Силам України. Що найголовніше – ефективність праці волонтерів тут значно покращилась.

У період між 2017 та 2021 роками активність волонтерських рухів трохи знижується. В цей час починають утворюватися різні проєкти, або громадські організації, які напрацьовують системність і структуру, яка ще знадобиться потім. Загалом, спостерігається цілком закономірне зниження інтересу громадян до того, що відбувається поза межами їх особистісних, соціальних чи родинних інтересів. Волонтерські рухи, які виникли як реакція на соціальні виклики, або припиняють свою діяльність чи зводять до мінімуму, або починають займатися більшою мірою освітніми, соціальними проєктами. Звісно, такі волонтерські організації продовжують тримати фокус уваги на допомозі війську, або підтримці вимушено-переміщених осіб. З початком пандемії спричиненої вірусом SARS-CoV-2 ми бачимо певне посилення активності волонтерських рухів в організаціях та ініціативах.

З перших днів вторгнення росії ми бачимо величезну активність громадянського руху: тисячі людей самоорганізувались для допомоги один одному, військовим, вимушено-переміщеним особам тощо. Досвід волонтерської діяльності, що вже здобутий у 2014–2016 рр., наявність законодавчої бази та дієвих механізмів співпраці між волонтерами, армією та органами державної влади призвели до небачених масштабів самоорганізації українських громадян [15]. Згідно опитування Фонду «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва», яке було проведено вже 24 лютого 2023 р., 71 % опитаних українців долучалися до волонтерської допомоги Збройним Силам України або своїм співгромадянам. Близько 15 % з них допомагали фізичною роботою, 45 % - систематично надсилали кошти, 28 % - допомагали як фінансами, так і роботою періодично [6].

31 травня 2022 року Верховна Рада України прийняла важливі рішення для розвитку волонтерського руху в Україні та підтримки діяльності волонтерів в умовах війни, зокрема,

– прийняття за основу з доопрацюванням положень відповідно до ч. 1 ст. 116 Регламенту Верховної Ради України та зі скороченням строку підготовки до другого читання проекту Закону про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності;

- прийняття за основу зі скороченням строку підготовки до другого читання проекту Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності та діяльності неприбуткових установ та організацій в умовах збройної агресії росії проти України.

В умовах збройної агресії російської федерації проти України волонтерський рух та неприбуткові організації прийняли на себе чимало викликів. Нагальним постало питання створення додаткових гарантій та можливостей для волонтерів в умовах війни.

З початку 2022 року, внаслідок реагування на виклики, Українська Волонтерська Служба спочатку запускає Волонтерську гарячу лінію для допомоги українцям під час повномасштабної війни, після того розробляє платформу з відкритою базою організацій під символічною назвою «Palyanytsya info». Дана платформа слугує громадянам для пошуку допомоги, яку вони можуть отримати. Крім того, функціонує «Волонтерська Платформа», що є частиною діяльності Української Волонтерської Служби та створена спільно з Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) і компанією SoftServe за підтримки Міністерства молоді та спорту України. Наразі команда ГО «УВС» оновлює функціонал та дизайн Волонтерської Платформи для того, щоб зробити волонтерство ще більш цікавим. Передбачається, що у волонтера буде особистий кабінет, де буде можливість переглянути навіть кількість годин, присвячених волонтерству. Наразі ці ресурси стають ближчими та ще більш зручними для волонтера. Тисячі людей користуються Волонтерською Платформою від

Української Волонтерської Служби та долучаються до волонтерства у тих організаціях, напрямках та містах, де їм найбільш зручно.

Отже, ми бачимо як громадські організації, суспільство та державні інституції об'єднуються і здатні ефективно діяти в умовах соціальних потрясінь.

2.3. Види волонтерства в Україні

З моменту російського вторгнення в Україну у 2014 році у країні з'явилася значна кількість організацій, які активно залучають волонтерів для надання допомоги українській армії, населенню, що постраждало від війни, та іншим формуванням, включаючи добровольчі. Волонтерський рух в Україні зазнав особливого розквіту у 2022 році після повномасштабного вторгнення Росії. Це стало головним каталізатором не лише для мобілізації волонтерів під час воєнних дій, але й для забезпечення післявоєнного відновлення та розвитку України.

З низки напрямів роботи волонтерів у зоні АТО з 2014 року можемо виокремити чотири, які для волонтерів були найважливішими:

- збір та доставка в зону військових дій необхідних ресурсів;
- надання медичної допомоги постраждалим під час проведення АТО;
- надання допомоги вимушеним переселенцям;
- здійснення пошуку зниклих безвісті та організація звільнення полонених.

У перший рік повномасштабної війни Росії проти України головним видом волонтерської діяльності було виконання фізичної праці, такої як розвантаження, плетіння сіток, транспортування людей і вантажів, а також готування їжі. Одна третина волонтерів займалася управлінням гуманітарною допомогою, ще одна третина надавала інформаційну підтримку, а чверть забезпечувала закупівлю або доставку допомоги військовим. Кожен десятий волонтер організував збір коштів, благодійні заходи або займався кіберволонтерством.

За даними опитування, проведеним у грудні 2023 року U-Report, спільно з Українською Волонтерською Службою (рис. 2.3), можна побачити, що найбільш пріоритетні напрямки волонтерства, до яких долучалась переважно молодь, були такими: допомога захисникам, допомога внутрішньо-переміщеним особам та допомога дітям.

Наразі найбільш актуальними та затребуваними напрямками у волонтерстві є такі:

- організація збору та транспортування до зони бойових дій різних ресурсів, таких як медикаменти, одяг, боєприпаси, транспортні засоби, військові приладдя, а також проведення ремонту та модернізації техніки тощо;

- надання медичної допомоги постраждалим внаслідок військових дій та оснащення лікарень;

- допомога вимушено переміщеним особам, зокрема забезпечення їх правовою, психологічною та гуманітарною допомогою, пошук житла та роботи, а також адаптація на новому місці та суспільстві;

- пошук зниклих осіб та робота над звільненням ув'язнених.

Досить важким є складання повного переліку напрямів волонтерської допомоги, адже вони обумовлені появою чи загостренням найрізноманітніших проблем. Серед інших напрямів волонтерської діяльності, можна виокремити такі:

- благоустрій міста, прибирання сміття та забруднень водою;
- допомога громадянам, що мають проблеми зі здоров'ям, таким як особи похилого віку, інваліди, поранені;

- допомога громадянам, які не мають житла, соціально дезадаптовані: бездомні, мігранти, колишні ув'язнені, сироти;

- захист прав і свобод людини і громадянина, на захист прав соціально незахищених груп громадян;

- допомога тваринам, добровільна допомога зоопаркам і заповідникам;

- пропаганда здорового способу життя, проведення бесід, спрямованих на профілактику наркоманії, куріння, алкоголізму, СНІДу, підліткової злочинності;
- надання посильної допомоги органам правопорядку, рятувальникам, медикам тощо;
- допомога в організації концертів, різного роду фестивалів та інших розважальних заходів, конференцій, спортивних змагань;
- донорство [10/].

Напрямки волонтерської діяльності, до яких долучалися респонденти, впродовж 2022 - 2023 років

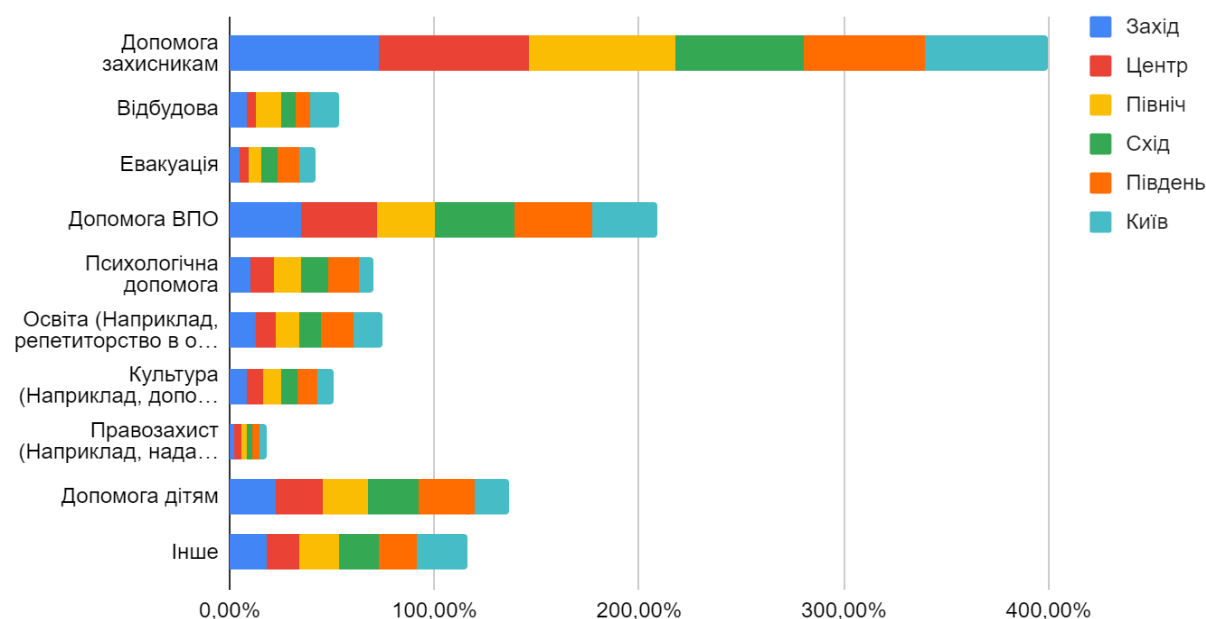

Рис. 2.3. Напрямки волонтерської допомоги у 2022-2023 роках

(за даними опитування щодо стійкості волонтерів, проведеним U-report спільно з Українською Волонтерською Службою [42])

В Україні існує значна кількість організацій і проєктів, які відзначаються успішною волонтерською діяльністю і мають потенціал для використання як приклади для майбутнього розвитку волонтерського руху.

Після подій Революції гідності українці зрозуміли, який вплив вони можуть чинити на політичне життя своєї країни. Вони також усвідомили, яку

силу їм дає співпраця одне з одним — силу, що її можна спрямовувати на якісні зміни. У 2014 році виникли ряд організацій, що і зараз ефективно здійснюють свою діяльність:

– початково, Благодійний Фонд «*Повернись живим*» був спрямований на закупівлю індивідуальних касок та бронежилетів для учасників бойових дій. Згодом ця ініціатива розвинулася в благодійний фонд, який операційно веде мільярдні бюджети та вирішує безліч потреб Збройних сил та ветеранів;

– «*Євромайдан SOS*» з'явилася як ініціатива з метою забезпечити безоплатну правову допомогу протестувальникам на Майдані. У перших місяцях 2014 року "Євромайдан SOS" розширили свою діяльність, сприяючи також розповсюдженню поширення інформації про зниклих безвісти. Волонтери, які входили до цієї мережі, надавали підтримку на гарячій лінії, а юристи, працюючи добровільно, віддавали свій час для допомоги затриманим протестувальникам. Ініціатива "Євромайдан SOS" була започаткована юристами Центру громадянських свобод, який наразі є визнаною міжнародно правозахисною організацією, що у 2022 році була удостоєна Нобелівської премії миру;

– *Центр громадянських свобод (ЦГС)* продовжив свою важливу роботу і після революції, борючись за права людини та демократію на нещодавно окупованих територіях Криму, а також Донецької і Луганської областей. З 2014 року члени ЦГС активно співпрацювали як радники в міжнародних організаціях, таких як Організація Об'єднаних Націй, Рада Європи та Міжнародний кримінальний суд. На даний момент вони зосереджують свою діяльність на документуванні воєнних злочинів, вчинених російськими військами;

– у 2017 році було засновано *Українську Волонтерську Службу* – громадську організацію, яка спрямована на розвиток культури волонтерства та взаємодопомоги в Україні. Організація підтримує, навчає та підсилює волонтерів з великих і малих міст, а також підтримує мережу волонтерів, які працюють на прифронтових і тимчасово окупованих територіях;

– *Будуємо Україну Разом* — організація, яка створює для молоді можливості творити зміни в країні через волонтерство. Команда організації працює одразу в декількох напрямках: залучає волонтерів на відбудовні БУР-табори, короткострокові БУРчики, організовує толоки, проводить довгострокові програми для спільного розвитку волонтерів і громад.

Серед інших можна також назвати Благодійний Фонд «Starenki», гуманістичний рух «UAnimals», волонтерська ініціатива з відновлення деокупованих міст і сіл «Сміливі відновлювати» та «Repair Together», українська скаутська організація «Пласт», організація, що формує культуру донорства крові в Україні – «Агенти крові», цифрова платформа «U-Report», платформа для об'єднання волонтерських і державних ініціатив з гуманітарної допомоги в час війни «СпівДія», молодіжні організації «AIESEC» та «Молодь за мир».

Серед організацій, що виникли на основі волонтерських ініціатив для допомоги військових можна назвати такі: БФ «Повернись живим», БО «Фонд Сергія Притули», «Армія СОС», БФ «Рій», БФ «Гуркіт», БФ «Солом'янські котики», «United24» (Об'єднані24) та інші.

Для багатьох громадян громадська діяльність стала можливістю аналізувати роботу уряду та вказувати на його помилки, особливо там, де уряд не може самостійно вирішити багато проблем. Проте часто громадянське суспільство та волонтерський рух працюють разом з урядом, сприяючи демократичному розвитку України та підтримуючи людей у вкладанні в майбутнє одне одного.

2.4. Регіональні відмінності розвитку волонтерського руху в Україні: офіційна статистика та особистісне сприйняття

За даними дослідження волонтерського руху, що проводили Zagoriy Foundation у 2022 році [9.], з початком повномасштабного вторгнення Росії на територію нашої держави, близько третини українців долучилися до

волонтерства. У цей період найбільш затребуваними напрямками волонтерської допомоги були: розвантаження та відправка гуманітарної допомоги, плетіння маскувальних сіток, евакуація людей і транспортування вантажів, приготування їжі тощо. Значна частина залучених волонтерів (близько третини) займалися менеджментом гуманітарної допомоги, ще близько 30% людей надавали інформаційну підтримку. Четверта частина діючих на той час волонтерів займалась закупівлями та/або доставкою допомоги військовим. Кожен десятий організовував збори коштів на потреби військових, проводив благодійні події або ж займався кіберволонтерством.

У регіональному зрізі можна побачити таку специфіку: на заході люди частіше долучалися до організації гуманітарної допомоги (47% проти 20% на сході, 37% у центрі та 30% на півдні). У центрі та на заході України частіше організовували благодійні збори (15% проти 6–8% у інших регіонах). На сході та в центрі частіше долучалися до інформаційного волонтерства (34–37% проти 22–26% у інших регіонах). Закупками або доставкою військової допомоги дещо більше займаються жителі центру та півдня країни (26–27% проти 21–22% у інших регіонах). Щодо кіберволонтерства, то цього виду волонтерства були більше долучені в центрі (14% проти 4–8% у інших регіонах). ВПО частіше займаються інформаційним волонтерством (37% проти 29% серед місцевих мешканців) та фізичним волонтерством (72% проти 65%) [9] (рис. 2.4).

За результатами власних спостережень, на початку 2022 року вся Україна працювала, можливо доволі хаотично, але разом з тим і дуже злагоджено. Люди миттєво реагували на виклики та шукали шляхи вирішення проблемних ситуацій. Більша кількість волонтерів у тих регіонах, що знаходились трохи далі від лінії фронту, займалися менеджментом гуманітарної допомоги, відправки її ближче до прифронтових територій, надання допомоги вимушеним переселенцям, організацією зборів коштів та кіберволонтерством. Щодо тих регіонів, що знаходилися ближче лінії фронту, надання гуманітарної, психологічної допомоги, підтримка внутрішньо-переміщених осіб також були

одними із найбільш важливих напрямків. Крім того, дуже важливими були організація харчування при шпиталях та центрах розміщення ВПО, допомога військовослужбовцям: закупівля та доставка необхідних речей, та інші.

Волонтерська діяльність у розрізі регіонів

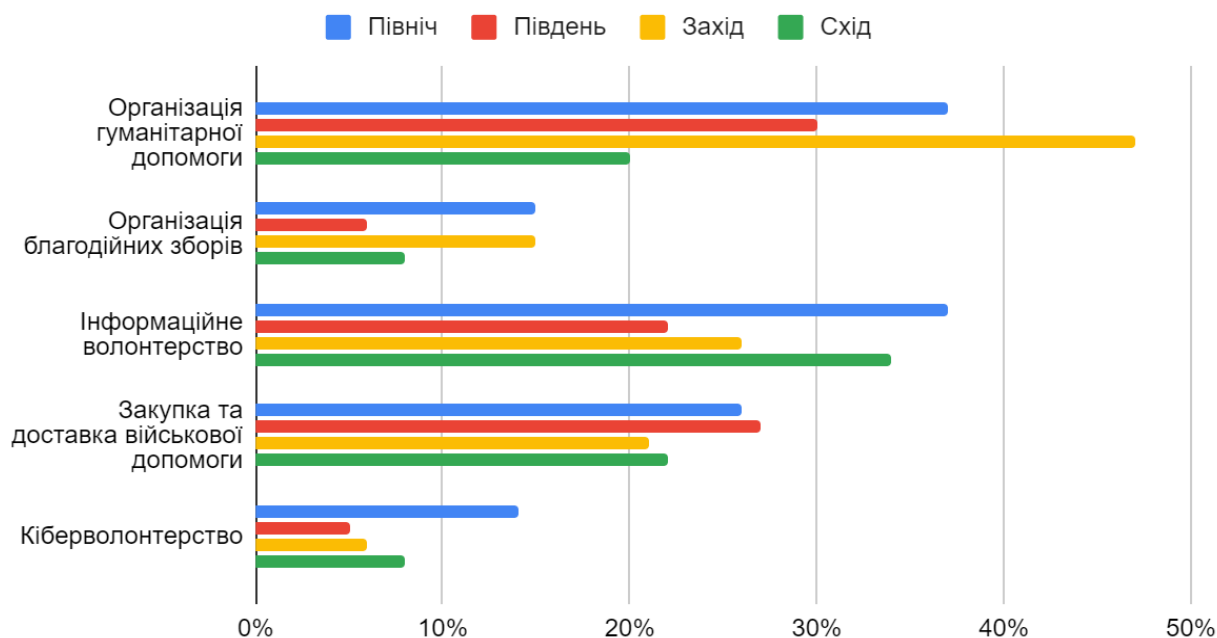

Рис. 2.4. Види волонтерської діяльності за макрорегіонами

(за даними опитування щодо стійкості волонтерів, проведеним U-report спільно з Українською Волонтерською Службою [42])

Наразі потреба в наданні гуманітарної допомоги не є такою гострою, як це було на початку. Найбільше цієї допомоги потребують жителі прифронтових міст містечок та сіл (переважно це маломобільне населення, люди з інвалідністю, сім'ї з дітьми тощо). Інколи можуть залишатися можливі шляхи для надання допомоги жителям тимчасово окупованих міст, які не змогли вчасно виїхати, тому волонтери забезпечують і цей напрямок. Зараз є запит на допомогу з евакуацією: багато організацій наразі допомагає людям виїхати з населених пунктів, життя в яких стало небезпечним. Одним з найбільш затребуваних напрямків допомоги є допомога військовослужбовцям, забезпечення їх усім

необхідним, починаючи від засобів захисту і завершуючи передачею необхідної техніки, ноутбуків, планшетів, зарядних станцій, автомобілів тощо. Варто також звертати увагу на морально-психологічний стан дітей та дорослого населення, що проживають у прифронтових регіонах України. Для того, щоб забезпечити дітям порівняно нормальне навчання, частина закладів освіти проводять роботи з облаштування укриттів у дитячих садочках та школах, проведення майстер-класів в укриттях та створення можливостей для живого спілкування дітей між собою.

В рамках виконання даної роботи ми провели вісім інтерв'ю з волонтерами, що проживають та допомагають у різних містах України. Це волонтери не лише з різних регіонів та міст, а й такі, що надають допомогу в різних напрямках, тому проводити опитування було особливо цікаво. Найпершою, з ким нам вдалося поговорити, була волонтерка Ольга з Чернігівської області, яка в рамках діяльності організації займається психологічною допомогою жінок та дівчат постраждалої громади. У рамках проєктів організації проводяться толоки, майстер-класи з виготовлення писанок, декупажі, арт-терапія, візаж, настільні ігри, заняття з психологом тощо. Ключова мета – створення безпечного довірливого середовища. Поза діяльністю організації, як фізична особа, Ольга, разом зі своєю родиною допомагають закривати потреби військових (знайомих та незнайомих) на придбання тепловізорів, засобів захисту, турнікетів та аптечок. Вони шукають, де все це придбати, складають, докуповують в аптеках необхідні лікарські засоби та засоби особистої гігієни і відправляють військовослужбовцям. До того ж, сім'я постійно та у досить великих масштабах донатить на інші збори виходячи з можливостей своєї зарплати.

Ще одна волонтерка – жителька АР Крим, що переїхала в Київ кілька років тому. Її сім'я змушена була виїхати з часом, коли російські війська зайшли на територію Кримського півострова. Вероніка – коуч за освітою, в Криму займалась підтримкою молодих підприємців у форматі наставництва. Після

переїзду волонтерка створила свою організацію і вже сама почала шукати напрямки діяльності. Взяла участь у проєкті щодо запобіганню домашньому насильству, робила фото-проєкт для жінок. Також Вероніка багато працює з дітьми, зокрема створила команду дитячих психологів школи у Борщагівському районі столиці, почала працювати з молоддю і дітьми у школах Святошинського району, проводила майстер-класи, робила відкриті уроки, запрошувала військових, які розповідали історії тощо. Наразі волонтерка вже близько 4-5 місяців працює з молоддю у форматі дискусійного клубу. Періодично вони збираються та обговорюють прочитані книжки або ж спілкуються на певні соціально-важливі теми. Цікаво те, що теми зустрічей діти пропонують та обирають самостійно.

Щодо заходу України, ми спілкувалися з волонтерами, діяльність яких зосереджена переважно на допомозі військовим. Серед них Олеся зі Львова, яка спільно з чоловіком та кількома людьми в організації мають виробництво для виготовлення енергетичних батончиків для військових. Це потужне виробництво як для волонтерської ініціативи. Наприклад, зараз організація виготовляє близько 8 – 10 тисяч енергетичних батончиків за місяць. Основна перевага їхніх батончиків – це щільне упакування. Ці батончики слугують альтернативою польової їжі, адже добре допомагають тим, хто в окопах і не має можливості нормально поїсти. Крім основного виду волонтерської діяльності Олеся, спільно з волонтерами, організовує релаксуючі практики, медитування, заняття з йоги, вечори, «Мантра-parties» (вечори, де люди можуть відпочити, поспілкуватися), кулінарні майстер-класи з вегетаріанської кухні. Волонтери цієї організації також відвідують різні пансіонати, допомагають безхатченкам.

Натомість волонтерка Світлана з Луцька розповіла про часткову зміну діяльності в рамках її організації. Світлана активно почала волонтерити з початком повномасштабного вторгнення, але до цього ще у часи пандемії, спричиненої коронавірусною хворобою, вона, спільно з кількома своїми знайомими та колегами збирала кошти на лікування для дівчинки з хворобою

СМА. Цільова сума збору – 420000 доларів. Для цього Світлана, спільно зі своїми колежанками організовували події, фестивалі аукціони зі збору коштів. Саме в лютому 2024 року вони планували провести благодійний фестиваль, участь у якому можна було отримати внісши благодійну пожертву, зокрема і так звану на той час “ковідну тисячу”. Звісно, війна завадила деяким планам, але необхідну допомогу вдалося знайти. Так ця ініціативна група волонтерок була вже більшою мірою готова екстрено включитись, коли почалось повномасштабне вторгнення. На початку 2022 року Світлана та її колеги активно допомагали військовим, приймали гуманітарну допомогу, фасували та передавали далі. Гуманітарну допомогу вони передавали потягом “Ковель - Київ - Харків”, адже тоді ще не була добре налагоджена логістика між містами. Світлана зазначає, що внутрішньо-переміщеному населенню вони допомагали до кінця літа 2022 року, потім потреби і відповідно види діяльності організації дещо змінилися. Наразі їх волонтерська ініціатива надає цілеспрямовану допомогу військовим: купівля та доставка техніки, тепловізорів, рацій, амуніції, купівля автомобілів, їжа, речі тощо. При цьому, їх організація не відмовляє у наданні допомоги людям, коли бачать, що потреба дійсно дуже важлива.

Серед волонтерів південної частини України ми спілкувалися з волонтерками, пріоритетними напрямками допомоги яких також є військове волонтерство, але крім цього вони мають ще кілька профільних напрямків діяльності. Волонтерка Ніка, яка називає себе жителькою двох міст, народилася в Миколаєві та наразі проживає в Одесі. Вона зазначає, що волонтерити розпочала лише після повномасштабного вторгнення – у липні 2022 року. До цього Ніка була однією з тих людей, для кого війна була чимось далеким, не зважаючи на те, що вона часто їздила до шпиталів і спілкувалася з людьми, вона всеодно так не сприймала війну всерйоз. Саме знайомство та особисте спілкування з військовими змотивувало Ніку розпочати займатись волонтерством. Військові розповідали про їх реалії життя, про їх потреби і це дало поштовх до того, щоб розпочати допомагати. Волонтерка стала

заглиблюватись у цю тематику, дізнаватись про потреби. Спочатку вони придбали павербанки, потім придбали сонячні станції, поступово ще більше і більше необхідних речей. Так з липня 2022 року її волонтерство триває щодня.

За фахом Ніка – юрист-адвокат, тому крім основної волонтерської діяльності, вона залучена до проєкту реінтеграції ветеранів в Миколаєві та області, де надає ветеранам фахову підтримку у вигляді індивідуальних та групових юридичних консультацій.

Натомість Світлана з Херсону говорить про те, що волонтерство – це все її життя, вона завжди хотіла допомагати людям. Світлана – директор Благодійного Фонду, який займався підтримкою спортсменів. Її перший чоловік загинув, він був відомим спортсменом, чемпіоном Європи та Світу зі спортивної гімнастики на Олімпійських іграх. Для Світлани особливо важливо було підтримати спортсменів, щоб ті, хто професійно займаються спортом, а особливо діти розуміли наскільки є значимим те, що вони роблять. В рамках діяльності фонду проводились заходи, турніри та інші ініціативи для молодих спортсменів Херсонщини.

У 2016 році була створена бізнес асоціація “Ми Херсонці”, яка до війни займалась підтримкою малого та середнього бізнесу, впровадженням соціально-відкритих проєктів, зокрема проєкт “Урбан Сад” – креативний простір у місті Херсон, що був спрямований на залучення та об’єднання людей. На базі Урбан Саду було проведено багато соціально-важливих проєктів та заходів для місцевої спільноти, щоб показати, що якщо ми об’єднуємося, то ми можемо зробити набагато більше, ніж може одна людина.

З початком повномасштабної війни Світлана, разом з чоловіком розпочала своє волонтерство в Івано-Франківську. Завдяки друзям, які не лише знайшли житло, а і знайшли приміщення де вони могли волонтерити. Світлана налаштувала логістику постачання гуманітарної допомоги у Миколаїв, Одесу, а також через ці міста у Херсон. Потрібно було абсолютно все, місто перестало жити зовсім на певний період. Наразі волонтерка займається наданням допомоги

військовим, а також має один проєкт, який вони впроваджують спільно з її друзями з США – забезпечують дітей усім необхідним для навчання: планшети, канцелярські набори та інше.

Щодо волонтерів зі сходу України, так вийшло, що нам вдалося поспілкуватись із психологами. Наприклад Оксана з Харкова ще під час своїх студентських років волонтерила у проєкті “Телефон Довіри”. Волонтерство відбувалось у форматі консультації, що тривала 40 хв і загалом дане волонтерство не займало більше ніж 4 години на тиждень. Серед основних напрямків, дані консультації більше стосувались питань протидії торгівлі людьми, протидії насильству, надавались також і кризові консультації. А вже з 2015 року волонтерка допомагала внутрішньо-переміщеному населенню в Харкові. З початку 2022 року Оксана займалась пошуком та доставкою в Харків гуманітарної допомоги, спільно з іншими волонтерами, організовувала благодійні ярмарки, надавала допомогу з евакуацією. Протягом всього часу волонтерка надавала психологічну допомогу, з чим працює і зараз – надає психологічні консультації військовим та іншим волонтерам.

Волонтер із Запоріжжя раніше згадує про волонтерство у секторі ювенальної пробації: робота з підлітками, психологічна допомога, згодом – проведення тренінгів для батьків по роботі з дітьми. З початку повномасштабної війни Іван, як і багато інших волонтерів допомагав у гуманітарному штабі та працював з ВПО. Наразі він надає психологічну допомогу постраждалим на місці обстрілів.

В лютому 2022 року суспільство в кожному українському місті містечку чи селі активізувалося для надання допомоги один одному. У різних регіонах України розвиток волонтерського руху має свої відмінності. Наприклад, в Харкові волонтери створили спільну мережу активістів, що об'єднує до десяти волонтерських груп, які працюють під егідою "Help Army". Кожна з цих груп зосереджена на власній сфері діяльності в регіоні: надання допомоги військовим,

медичним установам, внутрішньо-переміщеним особам, пораненим та їх родинам.

На сталій основі найбільше волонтерів активно діють у західних регіонах країни (52% порівняно з 49% у центральних регіонах, 48% на півдні та 45% на сході). Однак саме в західних і центральних областях спостерігається найвищий відсоток тих, хто зменшив активність у волонтерстві (відповідно 38% та 36%, порівняно з 26% на сході та 27% на півдні). Жителі сіл частіше приєднуються до волонтерської діяльності на постійній основі (57% порівняно з 47% у містах), тоді як у містах більшість волонтерів діють періодично (52% порівняно з 42% у селах). За даними досліджень спостерігається така тенденція, що чим вищий рівень освіти респондента/-ки, тим частіше він/вона волонтерить на регулярній основі. Так, серед осіб із вищою освітою на постійній основі займаються волонтерством 53%, з середньою / середньою спеціальною освітою - 42-43%. Однак саме ця група швидше зменшує активність у волонтерстві (відсоток тих, хто став менше волонтерити, складає 37%) [9].

Як бачимо, досвід, мотивація та умови здійснення волонтерської діяльності в кожному місті дещо відрізняється. Але є і багато об'єднуючих факторів: абсолютно кожен і кожна волонтер/-ка бажають настання якнайшвидшої перемоги; усі вони хочуть жити спокійним, мирним життям і зараз роблять усе для цього; усі вони розуміють, що без допомоги іншим та одне одному ми не вистоїмо.

З початку 2022 року в Україні волонтерська активність була надзвичайно широкою, проте з часом вона почала втрачати оберти. У перші роки війни близько третини опитаних регулярно брала участь у волонтерських заходах, але зараз ця кількість зменшилася. Лише 16% волонтерів, що становить 5,4% населення країни, залишаються на тому ж рівні активності, що й на початку війни. Люди старше 60 років трохи рідше займаються волонтерством на регулярній основі (45% порівняно з 49-52% у інших вікових групах). Молодь у

віці 18-29 років та люди середнього віку (40-49 років) трохи активніше знижують темп волонтерства (36-37% порівняно з 31% у інших вікових групах) [9].

За даними опитування від Zagoriy Foundation, приблизно третина волонтерів має намір продовжити свою волонтерську діяльність після завершення війни так само або навіть активніше. Ще одна третина планує волонтерити менш інтенсивно. Таким чином, після війни волонтерську діяльність планує продовжувати не менше як 23% мешканців України (із них 11,5% - активно). Регіональний аналіз свідчить, що на півдні та сході країни є більше шансів зберегти та збільшити потенціал волонтерства після війни. Тут планують продовжувати волонтерити не менш активно 41% та 39% респондентів відповідно. Для центральних областей ця цифра складає 34%, для західних – 28%. Суттєво більше порівняно з періодом до війни волонтерства має стати по селах. Тут зберегти й наростити активність обіцяють 40% волонтерів (проти 35% у малих містах та 31% в обласних центрах) [9].

Розділ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО ТА МІСЬКОГО РОЗВИТКУ

3.1. Сучасні виклики та проблеми волонтерства в регіонах та містах України

Серед викликів, про які зазначали волонтерки з Києва та Чернігівської областей можемо виокремити такі:

1. Відношення суспільства до волонтерів. Стереотипи про те, що волонтери усім все повинні, зазначають також про байдужість людей та відсутність довіри до волонтерів. Часто люди не можуть зрозуміти мотивів, чому волонтери займаються безкорисливою діяльністю: віддають і не отримують за це нічого. У людей можуть з'явитися сумніви щодо чесності волонтера, а це вже призводить до відсутності довіри.

2. Втома та нестача людського ресурсу. Волонтер занадто багато працюють і роблять це безкорисливо. Наразі запитів дуже багато, але не завжди вистачає тих, хто безкорисливо допоможе. З причин надмірної завантаженості волонтери часто відсутні у житті своєї сім'ї.

3. Нестача коштів. Потреби у бенефіціарів є і вони доволі великі. Волонтери дуже часто витрачають значну частину власних коштів на закриття потреб у зборах, донатять на чужі збори і залучають різні види ресурсів;

4. Безпека волонтера: Людина, яка здійснює волонтерську діяльність має, перш за все, подбати про власну безпеку: про свою фізичну безпеку у разі виїздів на прифронтові території або в разі перебування у прикордонних містах та селах, подбати про особисту безпеку та захист від шахраїв, захистити себе цифровому просторі, Волонтери також говорять про важливість наявності засобів захисту (в залежності від виду ризику) та про необхідність мати юридичний і правовий захист.

5. Брак необхідних знань. Інколи волонтери зазначають про необхідність поповнення власних знань такими як волонтерський менеджмент, розуміння як працює фандрейзинг та як правильно залучати кошти; розуміння юридичних аспектів волонтерства.

Серед потреб волонтери також додали кілька важливих речей:

1. Потреба у наявності зв'язку. У разі відключення світла важливо мати ще деякі ресурси (повербанк, безперебійник), що допоможуть залишатися на зв'язку зі своїми бенефіціарами.

2. Наявність транспорту. Це вирішує багато питань, полегшує доставку необхідних речей потребуючим, полегшує здійснення перевезення).

3. Посилення підтримки з боку держави та співпраця з ОМС.

4. Психологічна та ментальна підтримка. Часто волонтери потребують допомоги психолога, тому важливо, щоб ця допомога завжди була їм доступною. Крім того, для волонтерів важливо бачити спільноту однодумців навколо та розуміти що ти не один. Волонтерки також зазначали і про важливість проведення навчання з психологічної безпеки та стресостійкості.

5. Для волонтерки з Чернігівської області якнайшвидша наша перемога та повернення всіх, хто захищає нас на фронті, живими та неушкодженими є найбільш важливою потребою

Волонтери, що проживають у західних регіонах України зазначають, що наразі у волонтерському русі найбільше спостерігається брак коштів та брак людського ресурсу. Людям складно поєднувати роботу і волонтерство, тому вони обирають роботу. Але попри ці виклики, велику відповідальність та складність українського волонтерства, все ж залишаються люди, які допомагають. “Волонтерство в Україні не може бути “суто на вихідних і поза роботою”, тут є великий запит і ти працюєш із ним.” Крім того, серед викликів волонтерки зазначають про втому.

Серед потреб виокремлюється також потреба у залученні фінансування, адже є багато запитів, які потрібно закрити; підтримка волонтерів з боку

держави, психологічна допомога та розуміння від людей (визнання важивості волонтерської діяльності). Крім того, серед потреб для волонтерів Леся виокремлює найважливішу – це впевненість у світлому майбутньому. «Працюємо з надією на краще», говорить вона, проте дуже боляче сприймає новини про місця влучання та постраждалих внаслідок цього. Вважає, що легше працюється, коли діють всі гуртом, з однією метою, зі спільними надіями на краще.

Волонтерки з Одеси та Херсону серед викликів у волонтерській діяльності зазначили про втому та важливість психоемоційної підтримки, про байдужість людей і важливість підтримки з боку населення. Говорили також про нестачу фінансів та необхідної допомоги особливо для лежачих та маломобільних людей. Про потреби ми говорили вже більш розгорнуто. Серед потреб волонтерів можна виокремити такі:

1. Потреба в гуманітарній допомозі для потребуючих (засоби гігієни для маломобільного населення Херсонщини, забезпечення міста технікою для відновлення життєдіяльності в місті, важливість проєктів з облаштування укриттів та безпечних місць у школах, садочках, пунктах здачі крові чи волонтерських центрах).

2. Підтримка з боку держави, наприклад спрощення ввозу товарів для військових, та реалізація державних програм які дозволяють інтегрувати ветеранів у суспільство.

3. Потреба в наявності сил та ресурсу. Важливо підтримувати волонтерів на ментальному рівні. Світлана зазначає, що волонтери у Херсоні постійно зайняті, їх варто на кілька днів “витягнути” з їхнього робочого середовища і, надати можливість для відпочинку, мережування зі спільнотою, навчання тощо.

У волонтерів зі східних регіонів України виклики дещо схожі, але акцент більше на актуальних питаннях щодо безпеки, та важливості посилення знань у різних площинах:

1. Втома. Через високу завантаженість не вистачає часу на себе, сім'ю та відпочинок. Спостерігається стан виснаження та емоційного вигорання. Дуже часто, але доволі обережно волонтери зазначають про упереджене ставлення суспільства до волонтерів.

2. Брак коштів та недостатньо часу для волонтерства.

3. Відсутність зв'язку та безпечного місця для роботи (зокрема для видачі гуманітарної допомоги)

Серед потреб ми виокремили наступні:

1. Фінанси. Запити є завжди, тому постійно потрібні кошти для закриття цих запитів;

2. Емоційна та психологічна складова. Підтримка психологічного стану, волонтерів, які мають виснаження чи вигорання. Потреба у підтримці комунікацій зі спільнотою.

3. Врегулювання певних питань на законодавчому рівні. Діюча нормативно-правова база багато в чому не враховує реалії, і час від часу перешкоджає вирішенню волонтерами актуальних проблем.

4. Навчання для волонтерів. Проведення навчань та тренінгів з домедичної допомоги, з ефективного менеджменту та управління, комунікацій і фандрейзингу, важливість знань про юридичні аспекти волонтерства.

5. Безпека. Специфіка волонтерської діяльності в кожного різна, якщо це робота на місцях прильотів, то варто підготувати себе та мати відповідні засоби захисту. Варто також зазначити про необхідність наявності безпечного приміщення для ефективної діяльності організації, і про забезпечення усього необхідного для забезпечення безпеки організації та її волонтерів.

Зараз існує чимало викликів у сфері волонтерства, і їх слід вирішувати негайно. Важливо розуміти значення таких ініціатив, як волонтерство та самоорганізація громадян. Громадянська активність проявляється у волонтерській діяльності та участі в різноманітних політичних і соціальних

проектах. Це сприяє залученню широких мас населення до процесів самоорганізації як на місцевому, так і на загальнодержавному рівнях.

Згідно даних опитування, проведеним командою U-Report та Українською Волонтерською Службою у грудні 2023 року, можна побачити актуальні потреби волонтерського руху України. Найбільшою потребою є залучення коштів на реалізацію проєктів, а вже потім зазначають про допомогу у роботі з донорськими організаціями, психологічну підтримку, посилення безпеки своїх організацій, збільшення компетенцій команди та консультації з юристами (рис. 3.1).

Якої саме підтримки ви потребуєте, щоб ефективно продовжувати свою діяльність протягом наступного року?

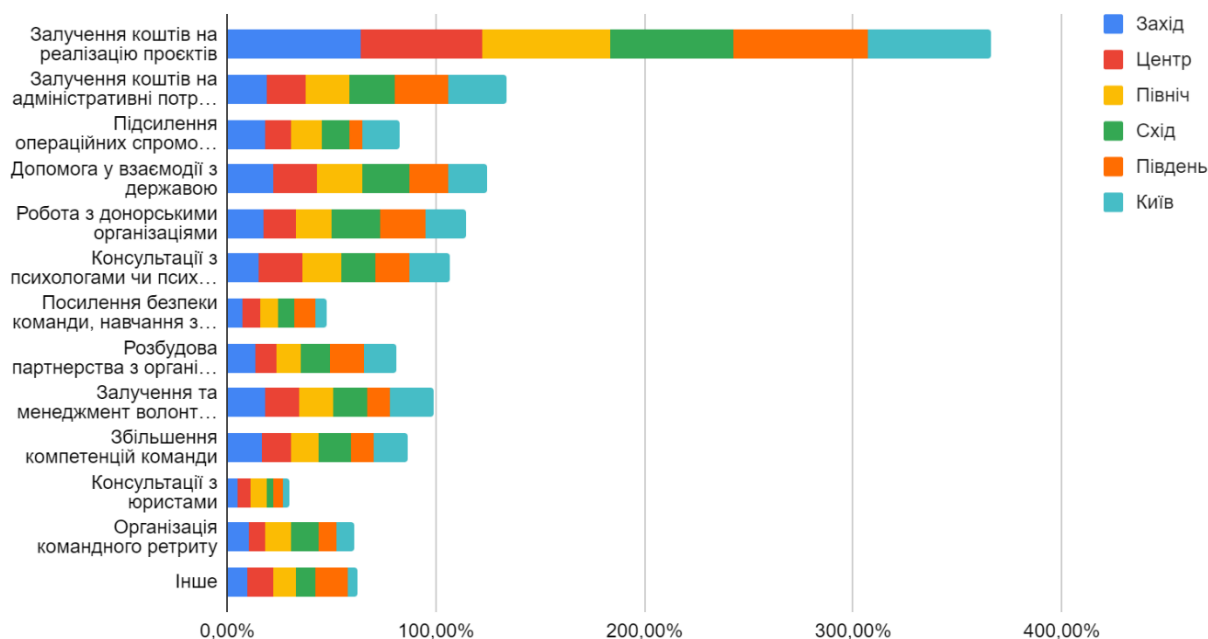

Рис. 3.1. Діаграма потреб волонтерів (створена на основі даних опитування, проведеного у грудні 2023 року U-Report, спільно з Українською Волонтерською Службою [42])

3.2. Рекомендації щодо посилення ролі волонтерського руху у формуванні стійких регіонів та міст.

Важливим аспектом для здійснення ефективної діяльності є співпраця та мережа партнерств. Партнерства бувають доволі різні, мають різні форми. Наприклад, співпраця двох організацій між собою за принципом “рівний рівному”; співпраця з експертами з різних сфер, які допомагають підсилити реалізацію ініціативи; співпраця з державою та державними структурами, здебільшого це заклади освіти, бібліотеки, лікарні, органи місцевого самоврядування; співпраця з бізнес-середовищем, а також з медіа.

Організація, де діє Ольга з Чернігівської області, зараз має партнерства з іншими, зокрема жіночими організаціями у межах громади, співпраця з Українською Волонтерською Службою, Українським Жіночим Фондом, громадські ініціативи ISAR Єднання, органами місцевого самоврядування та місцевим бізнесом.

Організація у Львові, що виготовляє енергетичні батончики, має більше співпраці з бізнесом: вони використовують надане приміщення на безоплатній основі, а кілька підприємців надають їм знижки на продукцію. Волонтери з Луцька мають широку мережу партнерств з локальними організаціями по всій Україні, співпрацюють також із бізнесом, “Новою поштою”, яка значно допомагає з оплатами за відправки гуманітарної допомоги, органами місцевого самоврядування, іншими організаціями що працюють з волонтерами.

Волонтери зі східних регіонів України більше зазначають про широку мережу партнерств саме з локальними організаціями. Також про співпрацю локальних волонтерських ініціатив зазначає і Світлана – волонтерка з Херсону. Вона зазначає, що співпраця між волонтерами у місті є більш-менш злагодженою та часто розпочинається завдяки чатам у месенджерах та соцмережах міста.

Натомість волонтерка з Одеси має чудову мережу партнерств з бізнесом, переважно це ІТ-спільноти, що допомагають фінансово, або організації та

ініціативи, створені підприємцями. Ці ініціативи допомагають закрити фінансові потреби, займаються пошуком, купівлею та ремонтом різної техніки. Волонтерка вказує багато компаній, що часто надають допомогу у вигляді своєї продукції, часто ремонтують старі ноутбуки і планшети, або надають знижки на купівлю тої чи іншої техніки. Нова Пошта також зараз допомагає волонтерам, сплачуючи гуманітарні відправки. Є також співпраця із органами місцевого самоврядування та кількома локальними організаціями Миколаєва та Одеси.

Характер співпраці залежить не лише від територіального чинника, а швидше від виду діяльності ініціативи, та її рівня залученості до волонтерської допомоги. В цілому в Україні організації мають простір для комунікацій ініціатив та спільнот, тому локальні організації часто об'єднують зусилля для реалізації того чи іншого проєкту. Крім того, представники соціально відповідального бізнесу часто допомагають волонтерським ініціативам фінансово, знижками, або наданням своєї продукції.

Для деяких наших респондентів волонтерство є чудовою можливістю, щоб спробувати себе і зрозуміти чи хочуть вони рухатись далі у цій (конкретно своїй) сфері чи ні. Як ми зазначали раніше, волонтерство – це добровільна неприбуткова дія, спрямована на вирішення соціально-важливих питань. Але в Україні волонтерство не може бути суто на вихідних і поза роботою – тут є великий запит, з яким варто працювати. Саме тому ми бачимо, що велика частина людей виснажилась емоційно і не готова бути настільки активною, як була раніше. Натомість, значна частина людей бачить, що якщо вони зараз не будуть активними і включеними у роботу, завтра може вже не бути країни.

Наразі волонтери надають допомогу у критично-важливих напрямках. При цьому, у волонтерському русі залишається велика потреба у фінансових ресурсах, наявності людей, що будуть допомагати, потреба у забезпеченні безпеки та здобутті важливих навичок для подальшої ефективної роботи. Крім того, волонтери потребують підтримки їх діяльності з боку держави, що стосується наприклад надання правового статусу соціального захисту,

спрощення ввозу товарів для військових, врегулювання певних законів, які будуть враховувати реалії сьогодення та будуть допомагати у вирішенні актуальних проблем.

Більшість волонтерів вказали, що після того як потреба у здійсненні ними волонтерської діяльності не буде настільки актуальною, вони все одно не зможуть остаточно покинути волонтерську діяльність та мають бажання бути активно залученими у різних соціальних проєктах з відбудови, або ж викриття корупційних схем.

Волонтерство у найближчі роки, на думку респондентів, може розвиватися за кількома сценаріями. Можуть знизитись темпи надання допомоги, а також зменшитись кількість людей, що долучена до громадського сектору. Ми бачимо, що частково це відбувається вже: більшість людей скаржиться на брак людського та фінансового ресурсу. Проте волонтерство стає більш професійним і у перспективі є шанси, що громадський сектор стане більш сильним та спроможним, ми також бачимо тенденцію до цього. Багато хто створює власні організації, навчається волонтерському менеджменту, фандрейзингу, дізнається все більше питань, пов'язаних із юридичними та бухгалтерськими аспектами діяльності.

Кілька основних тем, які, на нашу думку, будуть актуальними найближчі півроку, зокрема в юридичній площині:

- питання ввезення гуманітарної допомоги;
- бухгалтерські аспекти здійснення волонтерської діяльності;
- питання пов'язані зі створенням громадських та благодійних організацій, і поточні питання щодо їх діяльності. Запитів на надання допомоги юриста може бути дещо більше від організацій та ініціатив, ніж від індивідуальних волонтерів.

Для того, щоб посилити волонтерський рух в різних регіонах України, варто враховувати умови, в яких існують ті чи інші волонтерські ініціативи та що найбільше впливає на їх розвиток.

Наприклад, для волонтерських ініціатив у східних областях України одним з важливих, питань є питання безпеки. Для того, щоб підсилити волонтерські ініціативи, громадські організації міст Запорізької, Дніпропетровської, Харківської та інших областей, дуже важливо дбати про наявність безпечного укриття для здійснення їх діяльності. Крім того, волонтерів, що допомагають у прифронтових регіонах дуже важливо підтримати.

Для того, щоб посилити волонтерський рух в різних регіонах України, варто враховувати умови, в яких існують ті чи інші організації та ініціативи ініціативи, і що найбільше впливає на їх розвиток. Наприклад, для волонтерів у східних областях України одним з важливих, є питання безпеки. Для того, щоб підсили волонтерів у містах Запорізької, Дніпропетровської, Харківської та інших областях, дуже важливо подбати про наявність безпечних укриттів для шкіл, садочків, лікарень, приміщень для здійснення волонтерської діяльності. В таких регіонах більшою є потреба у наданні першої психологічної допомоги, та збільшення кількості фахівців-психологів, адже через часті обстріли постійну небезпеку та ряд інших викликів, пов'язаних з війною, інколи складно залишатися в ресурсному стані. Волонтери цих областей частіше зазначали про необхідність проведення навчань та здобуття волонтерами навичок з фізичної безпеки, навичок надання першої домедичної допомоги, навичок залучення фінансів та ефективного управління проектами тощо. Схожі потреби є у волонтерів, що допомагають у південних регіонах України – Миколаївська, Одеська, Херсонська та інші регіони. Проте там є кілька своїх викликів, пов'язаних з тим, що певний час місто Херсон було окупованим, а зараз страждає від постійних обстрілів. Волонтери в Херсоні та області намагаються підтримати та допомогти одне одному, адже в цьому регіоні можливостей ресурсів може бути трохи менше.

Щодо волонтерів центру, півночі та заходу України, потреби можуть бути трохи іншими, хоча більшою мірою залишаються такими ж. Для підсилення волонтерства у цих регіонах важливо надавати можливості для навчання

ефективному менеджменту, фандрейзингу та комунікаціям, давати більше підтримки в юридичних та бухгалтерських питаннях ведення організації, посилювати зв'язки у спільноти, проводити більше заходів на мережування волонтерів з усієї України. Партнерства та особисті комунікації відіграють дуже важливу роль: це допомагає залучити людей до вирішення проблем, навіть якщо безпосередньо ці люди не є до неї дотичними.

Загалом, варто активно працювати над підсиленням волонтерського руху по всій території України, залучаючи всі регіони. Зокрема:

- важливо приділяти особливу увагу мережуванню та створенню спільноти/спільнот волонтерів в Україні, для посилення взаємодопомоги та співпраці;

- проведення офлайн-активностей (ретритів) як способу відпочинку, психоемоційного відновлення, створення безпечного простору для спілкування, розширення спільноти;

- проводити теоретичні та практичні навчання, де волонтери матимуть змогу здобути необхідні знання і навички навички: надання домедичної допомоги, обговорення юридичних та бухгалтерських аспектів волонтерської діяльності, психологічна та цифрова безпека, управління проєктами та командами, залучення коштів та звітування, комунікації тощо;

- надання міні-грантів на реалізацію проєктів малими волонтерськими ініціативами;

- робота з молоддю: навчання, залучення до спільноти, створення можливостей для реалізації власних проєктів;

- створення майданчику для комунікації між державою та волонтерами.

Завдяки цим та іншим діям можна значно посилити волонтерський рух на регіональному рівні, що буде сприяти посиленню стійкості громад, міст та регіонів.

ВИСНОВКИ

Волонтерський рух – це потужна рушійна сила у формуванні громадянського суспільства. Волонтерські рухи у Світі виникали як відповідь на певні соціальні виклики. У складних ситуаціях люди об'єднувалися щоб надати допомогу іншим. Розвитку та посиленню волонтерських рухів сприяє також розвиток громадянського суспільства, розвиток незалежних медіа, бажання допомогти іншим, цьому світу та собі.

Природа українського волонтерства базується на свободі, на готовності жертви і жертвовності, на підтримці, на тому, що люди готові ділися, навіть маючи дуже мало. І для нас за останні 15 років це стало нормою, стало частиною нашого ДНК. Суспільство моментально реагує на гострі потреби та допомагає там, де це є необхідним. Ми могли спостерігати це під час вторгнення росії у 2014 та посилення воєнних дій у 2022 роках.

В різних містах волонтерство має дещо різні особливості розвитку, враховуючи різні чинники, що на це впливають: наближеність до лінії фронту, наявність активного громадянського суспільства, рівень освіти та рівень життя населення, адже від цього залежить можливість присвячувати свій час волонтерству та донатити на важливі потреби. Важливо враховувати різноманітні потреби волонтерів та волонтерських організацій у кожному з цих міст та сприяти впровадженню проєктів, що були б помічними і допомагали ці потреби забезпечувати.

Наразі ми бачимо, що кількість людей, які активно залучені до волонтерства частково знизилась, проте цей показник не є вагомим. Натомість зростає кількість організацій громадянського суспільства, які готові здійснювати волонтерську діяльність на більш професійному рівні. Ефективне волонтерство вимагає більше знань та навичок, які волонтери здобувають завдяки участі у

навчаннях, що проводять інші партнерські організації за підтримки держави та донорів, та, безпосередньо, здобуваючи навички на практиці.

Варто вказати, що сучасні волонтери вирішують ефективно та швидко вирішують найскладніші питання, пов'язані з різними аспектами суспільного життя. Волонтерство в Україні характеризується високим рівнем ініціативності та незалежності діяльності.

Волонтерські структури як організації громадянського суспільства на професійному рівні задовольняють певні потреби, що значно посилює ефективність та спроможність держави та регіонів.

Наразі волонтерство в Україні найбільше сфокусовано на допомогу війську, підтримки ВПО та евакуації. З часом, коли не буде критичної потреби у наданні допомоги за цими напрямками, ми зможемо спостерігати часткове зниження знизитись активності волонтерських рухів та також зменшення кількості людей, що долучені до цього. Проте є й інша сторона – до волонтерського руху приєдналися люди, які тепер не зможуть залишатися осторонь і бути байдужими, та спрямують свою діяльність на інші суспільно-важливі проєкти щодо відбудови, надання психологічної підтримки населенню чи викриття корупційних схем. Є шанси, що громадський сектор буде ефективним та спроможним протягом певного часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Dunant J.H. The Battle of Solferino, 24th June 1859. <https://web.archive.org/web/20130215224906/http://www.battlefieldanomalies.com/solferino/index.htm>.
2. The Civilian Conservation Corps. National Park Service /February 8, 2018/ DOI: <https://www.nps.gov/articles/the-civilian-conservation-corps.htm>
3. World Giving Index 2020: Global trends in generosity [report]. Charities Aid Foundation. URL: https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-research/wgi_report_2023_final.pdf?sfvrsn=402a5447_2
4. Активна меншість визначає напрямок руху, пасивна більшість – його темп. Журнал Країна, 2016. URL: <https://gazeta.ua/articles/opinions-journal/aktivna-menshist-viznachaye-napryamok-ruhu-pasivna-bilshist-jogo-temp/738047>
5. Беловолченко А. Спочатку ми боялися, що прилетить згори, а тепер боїмося – що знизу». Історії українських айтівців у Туреччині, яка потерпає від землетрусів: електронний ресурс. URL: <https://dou.ua/lenta/articles/earthquake-in-turkey/> (дата звернення: 24.04.2024)
6. Більшість українців волонтерять під час війни, 18 % - не планують: Українська правда. 24.02.2023. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/02/24/253036/> (дата звернення: 15.03.2023).
7. Благодійний бум: кількість благодійних організацій зросла майже удвічі від початку повномасштабної війни: електронний ресурс. Open Data. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/non-profit-2023> (дата звернення: 05.03.2024)
8. Благодійність очима українців у 2021 році: дослідження. Zagoriy Foundation та Український центр вивчення громадської думки «Соціоінформ». URL: <https://zagoriy.foundation/wp-content/uploads/2022/01/blagodijnist-ochyma-ukrayinciv-u-2021-1.pdf> (дата звернення: 19.04.2024)

9. Благодійність у часи війни: дослідження. Zagoriy Foundation. 2022. URL: <https://zagoriy.foundation/wp-content/uploads/2022/08/doslidzhennya-2022-1.pdf> (дата звернення: 02.05.2024)
10. Болотова В. О., Ляшенко Н. О., Байдак Т. М. Волонтерська діяльність в Україні як вид соціальної активності. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». DOI: 10.15421/1718114
11. Бондаренко З.П., Журавель Т.В., Лях Т.Л., Сергеева К.В., Спіріна Т.П., Тимошенко Н.Є. Менеджмент волонтерських груп від А до Я.: навчально-методичний посібник. Київ. 2012. 288 с.
12. БУР – волонтерський рух української молоді. Веб-сайт БУР. URL: <https://www.bur.org.ua/> (дата звернення: 30.04..2024).
13. БФ «Starenki» - доучайтеся до допомоги літнім людям в Україні. Веб-сайт Starenki. URL: «» <https://starenki.com.ua/> (30.04..2024)
14. Волонтерство як життєва позиція. U-Report Ukraine. [Електронний ресурс] / URL: <https://ukraine.ureport.in/story/302/> (дата звернення: 24.04.2024)
15. Головка О. В. Волонтерство в Україні: історико-правовий аспект. Право і безпека. № 2(89), 2023. С. 9–18. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.2.01>.
16. Горелов. Д. М., Корнієвський О. А. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики: аналітична доповідь. Київ: НІСД, 2015. 36 с.
17. Дементьев В. Волонтерство – рух що змінює суспільство: електронний ресурс, 2015. Режим доступу до ресурсу: <http://poruch.ua/volonterstvo-ruh-shho-zminyuyesuspilstvo.html>
18. Динаміка довіри соціальним інституціям у 2021 2023 роках: результати дослідження. Київський міжнародний інститут соціології URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1335&page=1> (дата звернення: 05.04.2024)

19. Жужа Л. О. Волонтерство АТО як політичний інститут: сутність та вплив на громадянське суспільство України. Сучасне суспільство, Вип. 1 (1), 2015. С. 38-49. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/cuc_2015_1\(1\)_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/cuc_2015_1(1)_7)

20. Збірка проєктів та результатів дослідження за 2015 рік. Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка. URL: <https://www.uisr.org.ua/img/upload/files/p&d2015.pdf> (дата звернення: 16.03.2024)

21. Історія українського громадянського суспільства: онлайн-курс. Освітня онлайн-платформа “Зрозуміло”. URL: <https://courses.zrozumilo.in.ua/courses/course-v1:eef+EEF-044+Jan2024/course/#block-v1:eef+EEF-044+Jan2024+type@chapter+block@d980f6fbd9a040839b2a9a00becdd08e> (дата звернення: 05.03.2024)

22. IT-волонтерство «Армії SOS». Українська правда. 16 жовтня 2014. URL: <https://life.pravda.com.ua/volunteers/543e7a85f2c19/> (дата звернення: 25.04.2024)

23. Корнієвський О. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадські практики: аналітична доповідь. Київ, NYSD, 2015. 36 с.

24. Матвійчук О. Організації громадянського суспільства: резюме дослідження. Програма розвитку ООН в Україні, 2017 URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/orhanizatsiyi-hromadyanskoho-suspilstva> (дата звернення: 09.04.2024)

25. Мельничук Г. Роль волонтерства у зміцненні громадянського суспільства в Україні (90-ті рр.. XX ст – перша половина XIX ст). APSNIM, 2018, №:2 (18). DOI: 10.24061/2411-6181.2.2018.28. с. 52-56.

26. Місія та історія. Українська Волонтерська Служба. URL: <https://volunteer.country/about-us/misiia-ta-istoriia> (30.04..2024)

27. Національна соціальна сервісна служба. Веб-сайт. URL: <https://nssu.gov.ua/> (дата звернення: 18.03.2024)

28. Павло Горінов, Ростислав Драпушко. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження, монографія /Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.

29. Панькова О.В, Касперович О.Ю, Іщенко О.В. Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи. Український соціум, № 2(57), 2016. С. 25-40.

30. Перетятко В. А. Волонтерство та формування духовних цінностей і ціннісних орієнтацій. Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 12: Психол. науки. Вип. 43, 2014. С. 386–393. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_012_2014_43_59

31. Підсумки 2023 року: громадська думка українців: результати опитування. Київський міжнародний інститут соціології. 27 грудня 2023. URL: https://dif.org.ua/article/pidsumki-2023-roku-gromadska-dumka-ukraintsi_v (дата звернення: 05.05.2024)

32. Плахова О. М. Корпоративне волонтерство як прояв соціальної відповідальності бізнесу // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства, Вип. 20, 2014. С. 263–266. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mtpsa_2014_20_45

33. Податковий кодекс України від 14.11.2011. № 2755-VI. Стаття 14, пункт 14.1 підпункт 14.1.121 пункту 14.1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 24.04.2024)

34. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 05.07.2012 р. № 5073-VI : станом на 23 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> (дата звернення: 28.04.2024).

35. Про внесення змін до Закону України "Про волонтерську діяльність" щодо підтримки волонтерської діяльності від 15.08.2022. 2519-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2519-20#Text> (дата звернення: 24.04.2024)

36. Про волонтерську діяльність: Закон України від 05.06.2009. 3236-VI. Станом на 13 грудня 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення: 24.04.2024)

37. Про утворення Координаційної ради з питань розвитку та підтримки волонтерського руху: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3.04.2003 № 225-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225-2003-p> (дата звернення: 15.03.2023). Втратило чинність.

38. Програма Волонтери ООН. [UN Volunteer Program], URL: <http://eco.iteach.com.ua/partners/onlinevolunteering> (дата звернення: 30.04.2024)

39. Проєкти Корпусу миру США в Україні. Peace Corps. URL: <https://www.peacecorps.gov/ukraine/uk/>

40. Путівник з волонтерства в Україні: законодавство, менеджмент, найкращі практики. Центр демократії та верховенства права [електронний ресурс]. URL: <https://cedem.org.ua/wp-content/uploads/2023/12/Putivnyk-z-volonterstva-v-Ukrayini.pdf>

41. Спочатку люди передавали ковбойські чоботи і літні сукні: як змінилась українська благодійність під час війни: електронний ресурс. URL: <https://mc.today/uk/blogs/spochatku-lyudi-peredavali-kovbojski-choboti-i-litni-sukni-yak-zminilas-ukrayinska-blagodijnist-pid-chas-vijni/> (дата звернення: 24.04.2024)

42. Стійкість волонтерів: результати дослідження. U-Report Ukraine. 23.11.2023. URL: <https://volunteer.country/library/74-ukrayinciv-dolucalis-do-volonterstva-pislia-24-liutogo-2022-roku-shho-pokazali-rezultati-doslidzennia> (дата звернення: 24.04.2024)

43. Тимченко С. С., Шмаріна А. В. Історія волонтерської діяльності у світі та в Україні Харківський національний автомобільно-дорожній університет: URL: https://keui.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/04/42_tymchenko_shmarina.pdf (дата звернення: 11.04.2024)

44. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: Навчальний посібник. Одеса: Астропринт, 2005. 632 с.

45. Українці залучені до громадської діяльності, але уникають активної участі: результати опитувань березень 2020. Програма “Долучайся”. URL: <https://engage.org.ua/ukraintsi-zalucheni-do-hromadskoi-diiialnosti-ale-unykaiut-aktyvnoi-uchasti/> (дата звернення: 09.04.2024)

46. Цехмістрова Г.С. Основи наукових досліджень: навчальний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2003. 240 с.

47. Шимченко Л.А. Волонтерський рух як один із феноменів забезпечення соціальної безпеки в Україні. Збірник наукових праць учених та аспірантів. Переяслав-Хмельницький, 2016. Вип. № 28/1. С. 148-157.

ДОДАТОК А

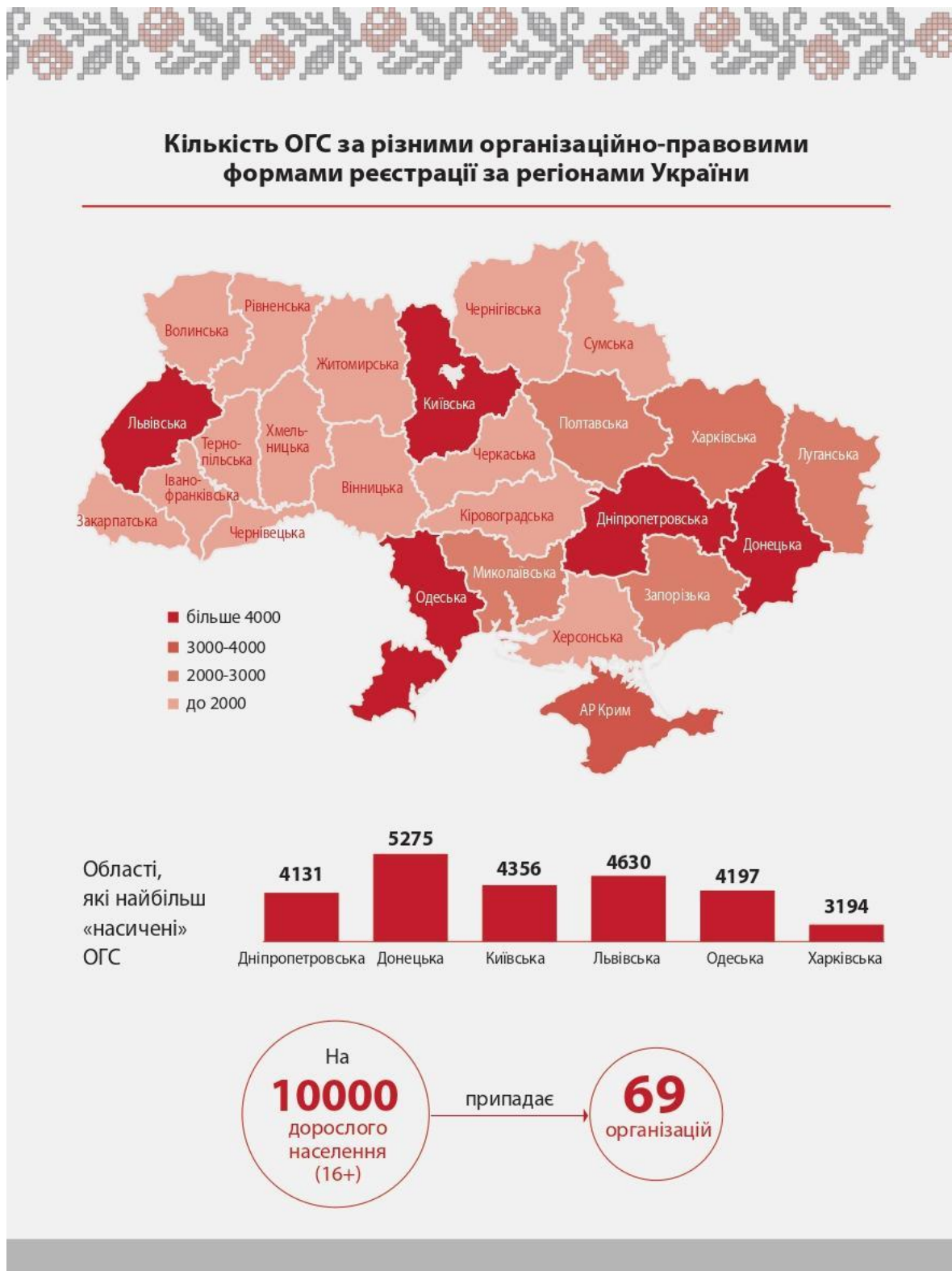

Рис. А.1. Кількість ОГС за різними організаційно-правовими формами реєстрації за регіонами України (за [25/])

ДОДАТОК Б

Таблиця Б.1. Довіра людей до соціальних інституцій, регіональний вимір
(за [18/])

% у рядку	Захід		Центр		Південь		Схід	
	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023
Президент України	85	58	86	68	84	60	78	54
Верховна Рада України	34	13	40	17	34	15	25	13
Уряд України	50	22	55	29	50	27	49	26
Головнокомандувач В. Залужний	---	90	---	90	---	83	---	90
Збройні сили України	98	98	97	97	95	92	94	96
СБУ	62	56	63	63	67	52	52	58
Національна поліція	57	42	60	44	61	38	52	41
Суди	26	14	28	10	24	15	16	12
Прокурори	22	10	24	7	19	10	14	14
Церква	54	50	40	37	38	32	42	24
Українські ЗМІ	61	26	58	31	55	31	47	21
Волонтери	86	86	82	85	87	79	82	88

ДОДАТОК В

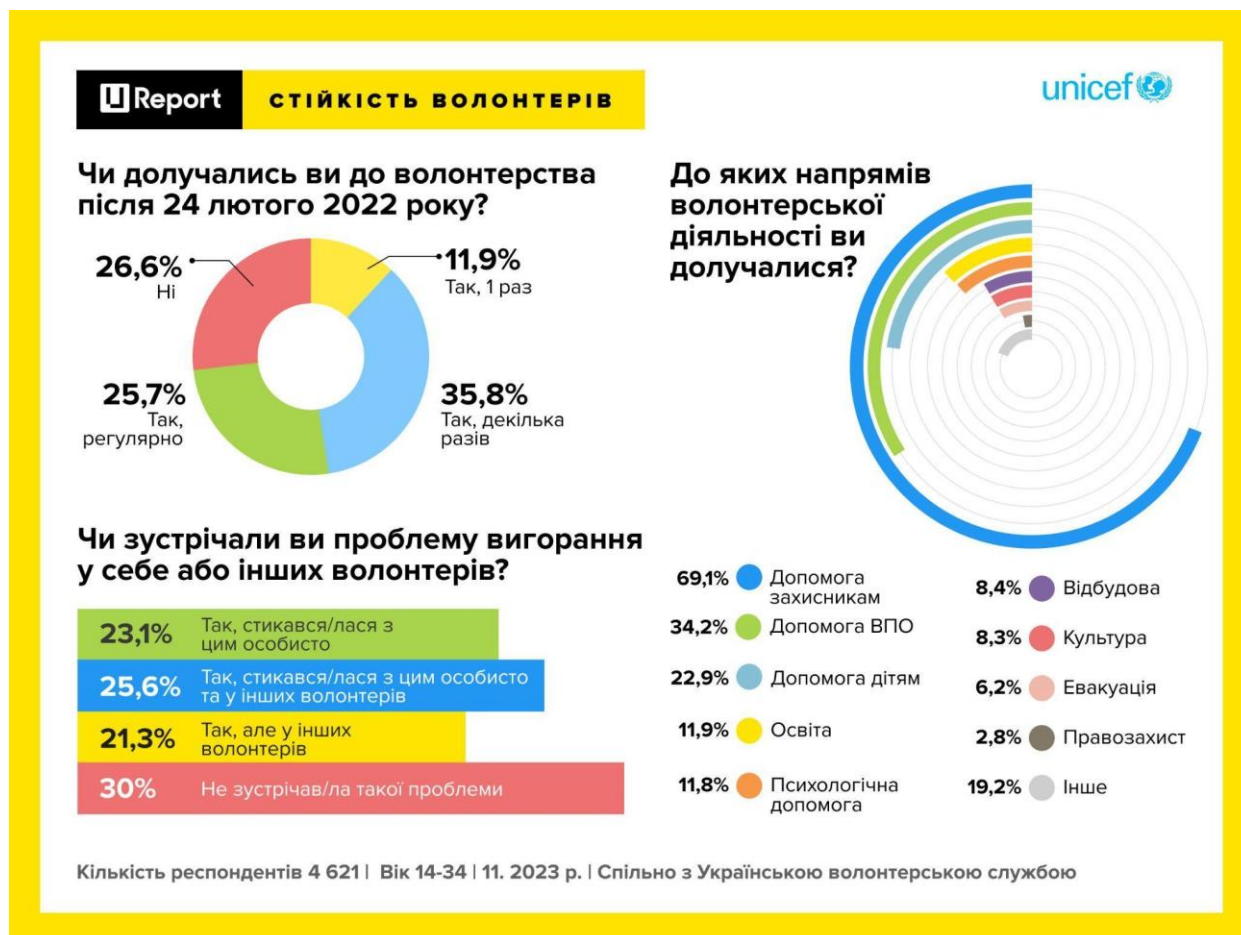

Рис. В.1. Стійкість волонтерського руху (за [42/])

Рис. В.2. Стійкість волонтерського руху (за [42/])

ДОДАТОК Г

Волонтерський рух в Україні: регіональний та міський виміри

Філімончук Наталії

Рис. Г.1. Аналіз проблем та потреб волонтерського сектору у регіональному вимірі (розроблено за допомогою Canva на основі дослідження)